

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK ZA SOCIJALNI RAD
AKADEMSKA 2019/20. GODINA

**“PORODICA KAO FAKTOR RIZIKA I ZAŠTITE U POJAVI
MALOLJETNIČKE DELINKVENCIJE“**

- magistarski rad -

Kandidat:

Rusmir Skopljak

Broj indeksa: 226/II SW

Mentor:

Prof.dr. Suada Buljubašić

Sarajevo, Januar 2020. godina

Sadržaj

1. METODOLOŠKI OKVIR I STRUKTURA.....	4
1.1. Uvod	4
1.1. Problem i predmet istraživanja.....	6
1.2. Problem istraživanja.....	6
1.3. Predmet istraživanja	7
1.4. Kategorijalno pojmovni sistem.....	8
1.5. Ciljevi istraživanja.....	13
1.6. Hipoteze	15
1.9. Metode istraživanja	16
1.10. Naučna i društvena opravdanost istraživanja	16
1.11. Vremenski okvir istraživanja.....	17
1.12. Uzorak ispitanika.....	17
2. TEORIJSKO HISTORIJSKI OSVRT- MALOLJETNIČKA DELINKVENCIJA I PORODICA.....	18
2.1. Maloljetnička delinkvencija - pojam	18
2.2. Porodica	21
2.3. Odnos između roditelja i djece	25
2.4. Roditeljski odgojni stilovi.....	28
2.5. Jednoroditeljske porodice	31
2.6. Sociopatološke pojave u porodici.....	32
3. STATISTIČKA OBRADA PODATAKA.....	37
4.ZAKLJUČAK.....	70
5. SPISAK LITERATURE	74
5.1. Knjige	74
5.2. Internetski izvori	77

6. PRILOZI	78
6.1. Izjava o plagijarizmu.....	78

1. METODOLOŠKI OKVIR I STRUKTURA

1.1. Uvod

U našem radu mi se bavimo porodicom kao faktorom rizika i zaštite u pojavi maloljetničke delinkvencije. U teorijskim razmatranjima mi smo najprije dužni u kratkim crtama dati pregled svih teorija koje objašnjavaju pojavu, ali i sam pojam maloljetničke delinkvencije. Porodica jeste samo jedan faktor koji u sebi nosi niz subordiniranih pojava koji u većoj ili manjoj mjeri determiniraju pojavu delinkvencije kod maloljetnika. Kad govorimo o porodici i etiologiji mislimo u najširem kontekstu da to označava ispitivanje o uzrocima određenih pojava. Iako, koristi se i u filozofiji, fizici, psihologiji, biologiji i drugim naukama da bi se označilo istraživanje uzroka pojedinih pojava, odnosno istraživanje o tome zašto dolazi do nekih pojava te zašto se one događaju upravo na takav način. U kriminološkom smislu (vezano za delinkvenciju) etiologija zapravo predstavlja dio nauke koji se bavi izučavanjem uzroka kažnjivih radnji, odnosno kriminogenim faktorima, a mi ćemo je usko vezati za porodicu i porodične varijable, tražeći tako zaštitne, ali i faktore rizika. Naš rad je multidimenzionalan iako je fokusiran na porodične varijable mi ćemo dati prikaz različitih teorijskih spoznaja koje su aktuelne u trenutku pisanja ovog rada. Teorije kojima kriminološka znanost pokušava objasniti etiologiju delinkvencije proizašle su iz kriminoloških škola, a najpoznatije su klasična kriminološka škola, pozitivistička škola i čikaška škola. Biološke teorije polaze od pretpostavke da biološki faktori uzrokuju u potpunosti ili barem dijelom kriminalno ponašanje.¹ Talijanski psihijatar iz 19. st. Cesare Lombroso⁵ nastojao je u svojim istraživanjima dokazati vezu između delinkventnog ponašanja i tjelesnih obilježja delinkvenata.² Teorija nasljeđa vrlo je interesantna, jer nagovještava da je genetski materijal porodice presudan u pojavi delinkvencije. Naime, ova teorija zastupa mišljenje da je nasljeđe, tj. nasljedne psihičke i fizičke osobine, jedan od glavnih uzroka delinkventnog ponašanja. Zastupnici ove teorije smatraju da je sklonost kriminalitetu nasljedna osobina, što opravdavaju činjenicama da se u nekim porodicama iz generacije u generaciju pojavljuje sklonost kriminalnom ponašanju, ali i rezultatima istraživanja u kojim su zaključili da je navedena sklonost posljedica genetskog nasljeđivanja.

¹Lombroso, C. (1906). Čovjek zločinac/L uomo delinkvente. 5. izd. Torino.

² Ibidem.

³Kromosomska teorija također vrlo je popularna. Sredinom šezdesetih godina 20. stoljeća među naučnicima su bile popularne studije o kromosomskim aberacijama i njihovom utjecaju na agresivno ponašanje. Ovo je jedna od novijih teorija koja svoje polazište također nalazi u nasljeđu, samo u svojim istraživanjima zastupnici ove teorije koriste druge metodologije. ⁴Endokrinološka teorija ima svoja uporišta u savremenim istraživanjima. Teorija se razvija 30-ih godina 20. stoljeća glavni predstavnici su Schlapp i Smith. ⁵To je naučni pristup kojim se porodica i odgojni fakotri smatra manje značajnim, dok se bavi proučavanjem osobina ličnosti i rada žljezda s unutarnjim lučenjem te njihovom povezanošću. Osnovno je polazište da osobe s poremećajem endokrinološkog sustava imaju predispozicije za delinkventno ponašanje. Endokrini poremećaji uzrokuju mentalne poremećaje i nisku inteligenciju, što je sve predispozicija za delinkvenciju. Psihološke teorije u prvi plan tumačenja uzroka devijantnog ponašanja stavljaju karakteristike ličnosti i kognitivne poremećaje te njihovu vezu s okruženjem, biohemijskim procesima u tijelu te raznim drugim faktorima. Zbog takvog određenja ne smatraju se isključivim i determinističkim kao neke druge teorije.⁶

Mi se u radu- u teorijskom dijelu bavimo sociološkom teorijom kao polaznom osnovom, koja je i nastala kao reakcija na biološke i psihološke teorije, a koristile su u svojim polaznim premissama eksterne pristupe objašnjenu uzroka delinkvencije, odnosno prikazivale su ulogu društvenih faktora u objašnjenu ljudskog ponašanja. Mi ćemo staviti porodicu u fokus i sagledati koliko budemo u prilici sve determinirajuće fakotre. Stoga, naglašavamo da savremeni stav socioloških teorija, ali i interdisciplinarnog pristupa izučavanja etiologije kažnjivog ponašanja naglašava da je čovjek društveno, biološko, psihološko i duhovno biće i niti jedna od navedenih dimenzija se ne može izučavati odvojeno.

³Dugdale, R. (1877). *The Jukes*. New York.

⁴Cristiansen, K. O. (1977). A preliminary study of criminality among twins. In: *Bases of criminal behavio*. Ed.By S.A. Mednik and K.O.Christiansen. New York.

⁵Jacobs i sur. (1965). Aggressive Behavior, Mental Sub-normality, and the XYY Male, *Nature*, 108, str. 1351.

⁶Schlapp, M. G., Smith, E.W. (1928). *The new chriminology*. New York.

Problem i predmet istraživanja

1.2. Problem istraživanja

Problem istraživanja konkretno odnosi se na uočavanje varijabli koje determiniraju delinkvenciju kod maloljetnika, a vezani su i proističu iz porodice. Naime, sam problem istraživanja treba da nas vodi ka novim naučnim spoznajama u kojoj mjeri jeste porodica ključna i kao faktor rizika, ali i zaštite u pojavi maloljetničke delinkvencije. Zahtjevi odraslih određuju granice dječjeg ponašanja, međutim, njihov smisao postaje bliži djetetu tek zahvaljujući životu u kolektivu. Nova igračka obično izazove prepirku, sukob interesa pojedinaca koji bi je htjeli za sebe, međutim to je prilika da se uvede pojam „čekanja na red“ koji djeca brzo shvate. Ukoliko odrasli vodi računa na početku o poštovanju tog reda, kod djece će se razviti specifičan osjećaj za pravdu, tako da kasnije sama mogu preuzeti brigu o njemu, što je značajno za njihov socijalni razvoj. U ovom kratkom obrazloženju, jasno ističemo kako ćemo mjeriti i stepen socijalizacije djece, te veliki dijapazon porodičnih varijabli koje ćemo operacionalizirati, kako bi njihove efekte mogli jasno uočiti na konkretnom i mjerljivom rezultetu- tj. uspjehu djeteta na određenim poljima, odnosno ponašanja koje isključuje delinkvenciju.

Djeca veoma brzo uviđaju značaj određenih pravila ponašanja u konkretnim situacijama i znaju ih se pridržavati kada ih prihvate, naročito u slučaju kada su i sama učestvovala u njihovom formuliranju i proglašavanju. Pravila koja djeci roditelji trebaju objasniti kratko, jasno i jednostavno i više na primjerima nego preko uopćenih postavki, koje teško shvaćaju i još teže prevode u načine postupanja. Osim toga, kad god je moguće, ograničenja koja se postavljaju treba brižljivo rastumačiti i navesti prave razloge za njih. Pri tome treba stalno imati na umu da se promjene u ponašanju djece ne mogu izazvati samo pričanjem, niti su odgajanici na tom uzrastu u stanju rukovoditi se eksplicitno formuliranim općim principima. Čak postoji opasnost da dosada i nerazumijevanje izazovu otpor prema nekim idejama koje bi im, ako se kasnije prenesu, mogle biti bliske i prihvatljive. Teorija frustracije poznata je od ranije. Naime, zagovornici ove teorije⁷ smatraju da uzrok delinkventnog ponašanja treba tražiti u frustracijama i njihovim posljedicama, posebice ako one dugotrajno djeluju na čovjeka. Oni smatraju da se u razvoju kriminalnog ponašanja posebno treba posvetiti frustracijama nastalim zbog nezadovoljenja potreba u ranoj životnoj dobi. Na kraju, tu je i

⁷Dollard, J. (1939). Frustration and Aggression. Yale University Press: New Haven.

teorija inteligencije. Predstavnici ove teorije smatraju da ishodište delinkvencije treba tražiti u intelektualnim sposobnostima, odnosno smanjenu razinu inteligencije povezuju s nemogućnošću shvaćanja društvenih normi što dovodi do njihova kršenja, tj. do delinkvencije.⁸

1.3. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja jesu različite varijable odgojnog procesa, odnosno porodičnih varijabli koje možemo reći da su širi pojam od samog odgoja, jer obuhvataju i neke negativne pojave koje mogu biti uzrok delinkvencije, tipa stabilnosti same porodice, pojave alkoholizma, nasilja i drugih vidova, a koje nisu u domenu samog odgojnog procesa. Naime, sve varijable koje mi kasnije propitujemo u vidu da posmatramo rezultate koji su proizašli iz njihove primjene, tj. posmatramo dјete i njegov određen ostvareni uspjeh u kompletном okruženju od škole do eventualnog vršnjačkog nasilja i drugih elemenata delinkvencije koje mogu biti determinirane porodičnim varijablama. Na tom putu nam pomažu opštepoznate činjenice, da kad se dijete osjeti sigurnije u porodici, ono počinje isprobavati svoje mogućnosti djelovanja u njemu, ispitujući također i sigurnost sa kojom su ustanovljena pravila ponašanja, odnosno, posljedice njihovom nepridržavanju. U kratkim crtama mi ćemo dati manji osvrt i na druge moguće faktore pojave delinkvencije kod maloljetnika. To podrazumijeva činjenicu da je škola odgono obrazovna institucija, tako i učitelj ili nastavnik imaju bitnu ulogu, a ovakvo isprobavanje treba dočekati sa određenom dosljednošću i čvrstinom, ali i razumijevanjem njegovih razloga, kako bi dijete i pored ograničavanja osjetilo da ima posla sa osobom koja ga prihvaca kao ličnost i brine se o njegovoj sigurnosti. Tek kad imamo normirane uslove u školi, možemo procjenjivati porodične varijable i njihov uticaj na samo ponašanje djeteta.

Kada dijete uoči da određeno pravilo ponašanja ima svoju opravdanu primjenu u konkretnoj životnoj situaciji, vjerojatnije je da će iskustvo stečeno tom prilikom po analogiji primijeniti u sličnim situacijama, nego kada bi trebalo deduktivno sprovesti opći princip koji mu je bio saopćen izvan konteksta svakodnevnog života i rada. Kako bi mjerili porodične varijable, a rezultati bili upotrebljivi, trebaom imati kvalitetan odgojni ali i obrazovni proces u kome

⁸Goddard, H. (1920). Human efficiency and levels of intelligence. Princeton.

učitelji i nastavnici u radu sa djecom trebaju imati razumijevanja za ono što dijete osjeća te trebaju biti čvrsti i dosljedni kada je u pitanju djetetovo ponašanje i realno sagledavanje situacije. Bilo da je roditelj ili prosvjetni radnik uvijek treba pomoći djetetu da bolje shvati i ima povjerenja u njegovu sposobnost da svoje ponašanje usmjeri u konstruktivnijem pravcu. Katkada nije moguće izbjegći neposrednu intervenciju nastavnog osoblja, naročito u konfliktnim situacijama koje djeca nisu u stanju samostalno razriješiti, u slučajevima odstupanja od pravila ponašanja kada ih je potrebno objasniti, kada djeci prijeti opasnost od povreda i sl. Zaustavljujući dijete u nekom nepoželjnem ponašanju, kako ćemo kasnije u istraživanju uvidjeti, prosvjetni radnik koji je uključen u radu sa djetetom treba ispoljiti ljubaznost isto koliko i čvrstinu, prihvaćanje određenog učenika kao ličnosti isto koliko neslaganje sa određenim oblikom ponašanja.

Unutar našeg predmeta istraživanja važno je spomenuti da smo istraživanjem obuhvatili i prikaz više definicija maloljetničke delinkvencije. Naime, definiranje pojma maloljetničke delinkvencije svakako je nužno promatrati u širem kontekstu same pojave. Pojam je prvenstveno određen kaznenopravnim odrednicama, ali i društveno neprihvaćenim ponašanjima za koja ne postoje pravne posljedice. Način definiranja pojma maloljetničke delinkvencije reflektira se na nekoliko različitih segmenata, od opsega pojave, prevencije i tretmana, do organizacije institucija koje se u djelokrugu svog rada bave mladima.

1.4. Kategorijalno pojmovni sistem

Porodica – je životna zajednica roditelja i djece i drugih krvnih srodnika, srodnika po tazbini, usvojilaca i usvojenika, i osoba iz vanbračne zajednice ako žive u zajedničkom domaćinstvu.

Porodica - se definira kao osnovna društvena cjelija i kao jedna od najsloženijih, najstarijih i najtrajnijih društvenih grupa.

U literaturi se spominje više definicija pojma maloljetničke delinkvencije koje svoje polazište nalaze isključivo u kaznenopravnoj odgovornosti ili užim i širim definicijama s obzirom na lepezu nedozvoljenih ponašanja, ali u osnovi se pod tim pojmom

podrazumijevaju takva ponašanja maloljetnika koja se očituju u kršenju pravnih normi, odnosno u odstupanju od opće prihvaćenog ponašanja.

Pojam maloljetnička delinkvencija ima dva konstitutivna elementa, i to maloljetnike i delinkventno ponašanje – delinkvenciju, i zato je neophodno da se oba konstitutivna elementa obrazlože.

1. Maloljetnik – je osoba određenog starosnog uzrasta, posebnih biopsihičkih osobina, koja se razlikuje od djece i odraslih po stepenu emocionalne i intelektualne zrelosti. Starosno doba, odnosno uzrast, ima veliki značaj u raznim socijalnim oblastima. Tako su mnoge obaveze koje se pojedincima nameću vezane za uzrast. Uzrast je veoma značajan i u građanskom pravu, radnom pravu, socijalnoj zaštiti, ali je na izvjestan način najznačajniji u krivičnom pravu. Prvenstveno je značajan u krivičnom pravu zbog toga što se na osnovu uzrasta određuje da će neka osoba uopće odgovarati za učinjeno krivično djelo, koje joj se sankcije mogu izreći, ukoliko je krivično odgovorna, koji tip krivičnog postupka će se prema njoj voditi, na koji način će se izvršavati krivične sankcije, kako će se zakonom definisati i praktično ostvariti njihova svrha. Također, većina savremenih krivičnih zakonodavstava unutar grupe maloljetnika ima dvije pod grupe: starije i mlađe maloljetnike. I naše zakonodavstvo sljedeći savremene tokove u oblasti krivičnog prava ima određenu donju i gornju starosnu granicu dobnog uzrasta učinitelja krivičnih djela. Tako donja granica iznosi 14 godina života, što znači da su osobe koje nisu navršile 14 godina djeca i ona nisu krivično odgovorna za učinjena krivična djela. Gornja starosna granica je 18 godina života, što znači da su osobe uzrasta od navršenih 14 do 18 godina maloljetnici. Unutar grupe maloljetnika postoje i dvije podgrupe i to:

- Mlađi maloljetnici uzrasta od navršenih 14 do 16 godina života, i
- Stariji maloljetnici uzrasta od navršenih 16 do 18 godina života.

Također, naše krivično zakonodavstvo određuje i kategoriju mlađih punoljetnih osoba, a to su osobe uzrasta od navršenih 18 do 21. godine života.

2. Delinkventno ponašanje – delinkvencija

Nije tačno utvrđeno od kada se koristi izraz delinkvencija, ali je sigurno da je njegova prvobitna upotreba bila vezana za maloljetne učinitelje krivičnih djela. Upravo zbog izmijenjenog i drugačijeg krivičnopravnog statusa maloljetnika u

odnosu na punoljetne učinitelje krivičnih djela, nametnula se potreba da se te razlike pojmovno i terminološki označe. Upravo u tom značenju je prvobitno upotrijebljena terminološka konstrukcija maloljetnička delinkvencija. Prema ovom, i danas u evropskim zemljama dosta uobičajenom značenju, maloljetnička delinkvencija se u fenomenološkom pogledu ne razlikuje od kriminaliteta odraslih, jer se i u jednom i u drugom slučaju radi o kršenju krivičnog zakonodavstva. Razlika je u subjektima, odnosno učiniteljima krivičnih djela, i time uslovljenom različitom pravnom reagovanju. To drugim riječima znači da postoje razlike između maloljetnog delinkventa i odraslog kriminalca u godinama života, ali ne postoji razlika u radnji ili kriminalnom djelu koje su izvršili. Kasnije pri određivanju maloljetničke delinkvencije dolazi do isticanja izvjesnih fenomenoloških razlika između maloljetničke delinkvencije i kriminaliteta odraslih. Ove razlike prvenstveno su proizašle iz činjenice što se obim pojma delinkventnog ponašanja mladih proširuje i obuhvata i ona ponašanja koja nisu pravno inkriminisana kada su u pitanju odrasli učinitelji. Uprkos brojnim razlikama u shvatanju pojma maloljetničke delinkvencije, sa krivičnopravnog aspekta sva shvatanja se mogu razvrstati u tri osnovne grupe:

- U prvoj grupi su shvatanja koja polaze isključivo od opštih krivičnopravnih inkriminacija u određenom društvu i delinkventnim smatraju samo ponašanja mladih određenog uzrasta, koja su propisana kao krivična djela i za odrasle članove toga društva. Zapravo, pristalice ovog shvatanja polaze od toga da između maloljetničke delinkvencije i kriminaliteta odraslih nema suštinske razlike u pogledu prirode djela, te nema razloga da se u tom pogledu razlikuju.
- Druga shvatanja šire određuju pojam delinkvencije. Tako po ovom shvatanju, pod delinkvencijom se pored kršenja opštih krivičnopravnih normi podrazumijevaju i ponašanja koja su u sukobu s drugim zakonskim propisima u određenom društvu. U okviru ove grupe shvatanja postoji nekoliko varijanti. One su rezultat različitog pravnog regulisanja ponašanja mladih u određenim državama. Tako u većini država SAD najzastupljenija je najšira varijanta prema kojoj maloljetnička delinkvencija, pored kršenja zakona države i kršenja gradskih i mjesnih pravnih propisa, obuhvata i ponašanja koja su tim posebnim zakonodavstvom propisana kao delinkventna.
- U trećoj grupi su definicije koje prevazilaze zakonske limite, tako da se ona može označiti kao sociološko-kriminološko pojmanje pojave prestupništva mladih. U okviru ove grupe definicija postoji nekoliko varijanti, ali zajedničko im je to što u

pojam delinkvencije uključuju, pored kršenja krivičnih i drugih pravnih normi, i ponašanja maloljetnika koja određena sociokulturna sredina smatra negativnim.

Mi možemo navesti:

- ⊕ *Usko shvaćanje pojma maloljetničke delinkvencije* – sva ponašanja maloljetnika koja su inkriminirana u pozitivnom zakonodavstvu, uz uvažavanje načela zakonitosti. To su ona ponašanja koja sukladno zakonu imaju elemente kaznenih djela.
- ⊕ *Šire shvaćanje pojma maloljetničke delinkvencije* – sva ponašanja koja znače kršenje nekog pravnog propisa. Na taj način podrazumijevaju se ne samo kaznena djela, već i sva druga ponašanja koja su u suprotnosti s bilo kojom pravnom normom u zemlji.
- ⊕ *Najšire shvaćanje maloljetničke delinkvencije* – podrazumijeva i sva ponašanja, situacije, stanja maloljetnika koja odstupaju od normalnog ili se smatraju nepoželjnim i štetnim. Time se maloljetnička delinkvencija poistovjećuje s odgojnom zapuštenosti i društvenom neprilagođenosti maloljetnika. To zapravo znači proširenje pojma maloljetničke delinkvencije i na razna preddelinkventna stanja (npr. bježanje od kuće, među vršnjačko nasilje, konzumacija alkohola i opojnih sredstava) koja pogoduju kršenju pravnih normi.⁹

U terminološkim određenjima pojedinih pojmove vezanih uz pojavu maloljetničke delinkvencije često se u literaturi i praksi primjećuje nedostatak jasnoće definicija ili njihovo nepoznavanje. Stoga navodimo kratke definicije najčešće korištenih pojmove u području maloljetničke delinkvencije.

Tako da možemo govoriti o:

- ⊕ *Delinkventno ili kriminalno ponašanje* mladih poseban je dio općenitijeg fenomena koji se naziva različitim izrazima (asocijalno, devijantno, problematično, antisocijalno), a najčešće se govori o „poremećajima u ponašanju“.¹⁰
- ⊕ *Poremećaji u ponašanju* –termin poremećaji u ponašanju odnosi se na skupni naziv za različite forme neadekvatnog, društveno neprihvatljivog, štetnog i inkriminiranog ponašanja djece i mladeži. Pri tome različite vrste poremećaja u ponašanju mogu biti

⁹ Carić, A. (2002). Mlađe osobe u kaznenom pravu (počinitelji i žrtve), Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

¹⁰ Singer, M. i sur. (2002). Kriminologija, Nakladni zavod Globus, Zagreb.

međusobno vrlo usko isprepletene i povezane uzrocima i posljedicama, kao i načinima interveniranja društva. U svakom slučaju, riječ je o ponašanjima kojima djeca i mladi čine određene teškoće, štete, probleme bilo samima sebi, bilo drugoj osobi, skupini ili zajednici. Pri tome takvo ponašanje mora imati negativne reperkusije na obrazovno i radno postignuće djeteta te njegovo socijalno i ukupno ponašanje i funkciranje.¹¹

¹¹ Bašić, J. i sur. (2004). Poremećaji u ponašanju i rizična ponašanja: pristupi i pojmovna određenja, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb.

1.5. Ciljevi istraživanja

Svrha i cilj ogleda se u novim spoznajama do kojih ćemo doći u ovom radu. Mi smo analizirali generalno nove teorijske okvire po pitanju uticaja porodičnih varijabli na pojavu delinkvencije kod djeteta, te drugih devijacija koje kasnije mogu da vode u navedeno područje. Naš naučni cilj jasno se ogleda u novim spoznajama do kojih planiramo doći putem empirijskog istraživanja, te želimo iste predstaviti široj naučnoj javnosti sa preporukama za daljnja istraživanja, a koje će se odnositi na buduće istraživače.

Razlog odabira ove teme leži u vlastitoj spoznaji, važnosti porodice, kao odlučujućih faktora razvoja, uspješnosti, kvalitete i opstanka svakog pojedinca i zajednice u cjelini. Ovaj rad pripada multidisciplinarnom području sociologije, pedagogije i psihologije, a odnosi se na proučavanje uticaja porodičnih varijabli koje se kreću (od obrazovanosti roditelja i materijalnog stanja roditelja), do načina primjene odgojnih metoda do samog subjekta koje je u našem slučaju djete i čije ponašanje je determinirano navedenim varijablama a ogleda se u eventualnoj pojavi delinkvencije do određenih drugih socijalnih varijabli u porodici ili uspjeha samog učenika u školi, pojave vršnjačkog nasilja, uklapanju u društvo, ukupnoj socijalizaciji i sl.

Uloga porodice ima svoj dugi historijski razvoj. Kroz istoriju čovječanstva postojali su razni oblici braka i porodice, kao i odgovarajući vaspitni uticaji odraslih na mlade. Današnje porodice se međusobno razlikuju po nizu osobina (materijalni položaj, obrazovni nivo, mjesto stanovanja, inteligencija, religioznost roditelja, stil vaspitanja itd.) koje imaju direktni uticaj na djetetovo ponašanje. To nije nepoznato i kao opšta konstatacija uglavnom se prihvata. Međutim, postavlja se niz pitanja unutar ovog problema od kojih su značajna "Koliko porodica pruža doprinos u postignuću djeteta i njegovom ostvarenju u društvu?", "Kako i koliko materijalne prilike porodice utiču na formiranje osobe ili dolaska do pojave neželenog ponašanja i delinkvencije u konačnici?", Jedno od pitanja može biti i "Koliko obrazovni nivo porodice, kao varijabla, utiče na uspješnost socijalizacije, učenika u učenju?".

Istraživanje koje se planira ovim projektom treba da pruži nove naučne činjenice, zakonitosti i odgovore ne samo na naše hipoteze, već i da proširi spoznaje, te i da nove odgovore na neka osnovna pitanja. Ovaj rad je pokušaj da se svestrano aktuelizira jedno izuzetno važno područje sociologije i pedagogije, i da se ispita koliki je uticaj porodičnih varijabli na pojavu delinkvencije kod djece. Pored svega navedenog, mi ćemo propitivati odnose raznih varijabli

koje utiču na formiranje ličnosti djeteta i pojavu delinkvencije, a koje su povezane sa porodicom, od samog materijalnog statusa, do stepena obrazovanja roditelja, kako bi ispitali različite mogučnosti korelacija i eventualne determiniranosti na pojavu delinkvencije, otežanu socijalizaciju ili sam uspjeh učenika na planu postizanja rezultata i uspjeha na različitim poljima determinirano od strane navedenih faktora.

Na kraju važno je spomenuti da ćemo u kratkim crtama dati osvrt i na postojeću legislativu po pitanju maloljetničke delinkvencije. Ujedno naš cilj je uvidjeti kakve su sankcije za maloljetne delinkvente i u kojoj mjeri se provode. U ovom radu kako se tiče samog odgoja planiramo u kratkim crtama obuhvatiti i krivične sankcije koje se izriču maloljetnim počiniocima krivičnih djela su: vaspitne mjere i kazna maloljetničkog zatvora. Svrha izricanja krivičnih sankcija prema maloljetnicima, (preko socijalnih, vaspitnih i drugih mjera) je zaštita i pomoć maloljetnim počiniocima krivičnih djela, vršenjem nadzora nad njima i stručnim ospozobljavanjem i razvijanjem lične odgovornosti, kako bi se obezbijedilo njihovo vaspitanje – prevaspitanje i pravilan razvoj, da se osposobe za pozitivne društvene uloge, spriječe od ponovnog vršenja krivičnih djela.

Prema maloljetniku koji je u vrijeme izvršenja krivičnog djela napunio 14 godina do napunjene 16-te godine (mlađem maloljetniku), mogu se izreći samo vaspitne mjere. Prema maloljetniku koji je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršio 16 godina a nije navršio 18 godina (starijem maloljetniku), mogu se izreći vaspitne mjere i izuzetno kazna maloljetničkog zatvora.

U cijeli proces Zakon predviđa aktivno učešće porodice. Tu su i druge vaspitno popravne mjere. Kako se tiče samog odgojno-obrazovnog procesa koji može da uslovljava delinkvenciju kod djece mi ćemo u kratkim crtama obuhvatiti i zakonodavne prepostavke, odnosno legislativu koja se tiče konkretno socijalizacije, resocijalizacije, te koja se direktno odnosi o vaspitnim mjerama.

1.6. Hipoteze

U ovom radu postavili smo nekoliko hipoteza, koje ćemo pokušati dokazati i u teorijskom i u empirijskom dijelu rada.

1.7. Generalna hipoteza

Maloljetnička delinkvencija i kriminalitet povezani su s nizom faktora vezanih za porodicu, kao što su siromaštvo, loši uslovi stanovanja, nisko obrazovanje i disfunkcionalne porodice, a može biti determiniran i sa neadekvatnim pristupom u odgoju ili kod izostanka istog.

1.8. Pomoćne hipoteze

1. Princip diferencijalne asocijacije podrazumijeva delinkventno ponašanje kao naučeno, a ne naslijedeno, odnosno pojedinac postaje delinkvent zato što je u kontaktu s kriminalnim obrascima ponašanja, a istovremeno misli da je izoliran ili ne prihvata pozitivne obrasce ponašanja koji vrijede.
2. Veća je vjerojatnost da će osoba krenuti putem delinkvencije ako je dob u kojoj se susreće s negativnim modelima ponašanja niža, te ukoliko je riječ o nestabilnoj porodici.
3. Maloljetnici koji dolaze iz porodica u kojima je centar za socijalni rad zabilježio nasilje u prosjeku skloniji su činjenju dijela koja vode u delinkvenciju.
4. Maloljetnici koji dolaze iz porodica koje spadaju u socijalno ugrožene kategorije u većem procentu su delinkventi u odnosu na pojedince koji dolaze iz materijalno situiranih porodica.
5. Pored faktora rizika u porodici za pojavu maloljetničke delinkvencije, postoje i faktori zaštite, a oni su mnogostuki i obuhvataju kvalitetne odgojne metode, te eventualnu involviranost centra za socijalni rad što može preduprijediti delinkvenciju, poboljšati socijalizaciju, kao i korigovati ponašanje maloljetnika ka poželjnom i očekivanom.

1.9. Metode istraživanja

U radu ćemo koristiti razne metode i tehnike istraživanja, kako bi dokazali ili opovrgli naše hipoteze koje smo ranije testirali, prije donošenja same odluke o pisanju ovog rada.

Metode i tehnike koje ćemo koristiti su:

- Intervju
- Anketa
- Analiza sadržaja
- Komparativna metoda
- Kvalitativna i kvantitativna analiza

Kad je riječ o mjernim instrumentima, mi ćemo se fokusirati na:

1. anketiranje

Instrumenti koje ćemo koristiti su:

1. anketni listovi

1.10. Naučna i društvena opravdanost istraživanja

Prema preliminarnim istraživanjima možemo zaključiti, a na osnovu niza ranijih istraživanja, tj. sekundarnih izvora podataka da uspjeh djeteta ili eventualna delinkvencija ovisi o nizu faktora, a ne samo o odgojnim metodama. Istraživanje fakotra rizika, kako i zaštitnih faktora od pojave maloljetničke delinkvencije jeste ujedno i naučno opravdano, te ima i društvenu korisnost za sve korisnike i buduće čitatelje. Odgojne metode prema ranijim istraživanjima imaju veliki uticaj na uspjeh djeteta na svim poljima, ali čitav niz drugih varijabli može da determinira taj uspjeh, te da značajno utiče na krajnje ostvarene rezultate te eventualnu pojavu delinkvencije koja može da ima jasna uporišta u porodičnim varijablama.

1.11. Vremenski okvir istraživanja

Istraživanje će obuhvatiti vremenski period od 2014. do 2015. godine, a obuhvatit će prostor Srednjobosanskog kantona.

1.12. Uzorak ispitanika

Uzorak ispitanika sačinjavali su profesionalci koji rade u JU Centrima za socijalni rad i Službama socijalne zaštite koji se bave socijalnim radom sa porodicom, prevencijom maloljetničke delinkvencije, resocijalizacijom i socijalnom reintegracijom maloljetnih delinkvenata.

Socijalni radnici i drugi stručni radnici JU Centara za socijalni rad i Službi socijalne zaštite su na osnovu podataka kojima raspolažu njihove institucije ili organizacije, stručnog iskustva i znanja, ličnih spoznaja i procjena, iznijeli stavove kojima iskazuju obilježja porodičnih prilika i njihovu povezanost sa pojavom maloljetničke delinkvencije.

1.13. Statistička obrada podataka

Za izračunavanje i analizu statističkih podataka koristili smo program Microsoft office paketa 2010. Pored toga, rezultate istraživanja smo predstavili tabelarno i grafički (putem grafikona). Korištena je metoda deskriptivne statistike te su na osnovu rezultata rada donešeni zaključci i preporuke za dalja istraživanja

2. TEORIJSKO HISTORIJSKI OSVRT- MALOLJETNIČKA DELINKVENCIJA I PORODICA

2.1. Maloljetnička delinkvencija-pojam

O pojmu maloljetničke delinkvencije postoje različita i brojna shvatanja. U upotrebi je i mnogo termina kojima se ova pojava ili pojedini njeni oblici označavaju. Takvo shvatanje je višestruko uslovljeno. Pored složenosti same pojave, tome su u najvećoj mjeri doprinijeli različiti konceptualni pristupi, koji vode različitim rješenjima. U početku se maloljetnička delinkvencija nije razlikovala od kriminaliteta. Danas se ističe razlika između delinkvencije i kriminilateta. Maloljetničkoj delinkvenciji, kao posebnom obliku kriminaliteta koji se od drugih oblika razlikuje po nekim svojim specifičnostima vezanim kako za etiologiju tako i za fenomenologiju njegovih pojavnih oblika, u svim savremenim društвima se poklanja izuzetna pažnja. Razlog tome ležи u činjenici što se kao izvršioci delinkventnog ponašanja javljaju maloljetnici, tj. ona kategorija stanovništva koja se nalazi u najznačajnijoj fazi razvitka svoje ličnosti koja uglavnom određuje njihov kasniji život. Istraživanja pokazuju da među povratnicima i profesionalnim kriminalcima ima veliki broj onih koji su sa vršenjem krivičnih djela započeli upravo u periodu maloljetstva. Stoga i politika svake države nastoji da izgradi takav sistem mjera kojim će se obezbijediti prevencija i suzbijanje ovog oblika kriminaliteta.

Terminološke odrednice neprihvatljivog ponašanja mladih u stručnoj literaturi su veoma različite: neprilagođeno ponašanje, maloljetnički kriminal, maloljetnička delinkvencija, maloljetničko prestupništvo, vaspitna zapuštenost i sl. Ipak, zadnjih godina preovladava mišljenje da je termin maloljetnička delinkvencija najprihvatljiviji i politički najkorektniji u smislu smanjenja stigmatizacije ovih lica i putem jezika koji koristimo.

Maloljetničku delinkvenciju možemo posmatrati u užem i širem smislu. U užem smislu ono predstavlja kršenje pravnih normi, odnosno izvršenje krivičnih djela od strane maloljetnika. U širem smislu pored izvršenja krivičnih djela ono uključuje i kršenje moralnih normi, činjenje prekršaja kao i asocijalna ponašanja. Maloljetnička delinkvencija se u prethodnom periodu vezivala samo za određene vrste krivičnih djela (džeparenje, sitne krađe i sl.), dok danas,

izuzimajući organizovani privredni kriminal nema oblasti u kojoj nije prisutna. U posljednjih desetak godina uzrasna odrednica se pomjera ka mlađima. Pored promjena u društvenom i porodičnom kontekstu utjecaj na podmlađivanje krivičnih djela ima i ranije biološko sazrijevanje savremene generacije.

U stručnoj literaturi prihvaćena je podjela etioloških faktora maloljetničke delinkvencije na: „1. egzogene ili spoljne koji se odnose na socio-kulturološke uslove života: škola, porodica, stanovanje, grupa vršnjaka, mediji, slobodno vrijeme i sl., 2. endogeni ili unutrašnji (emocije, karakter, temperament, inteligencija i sl.). Kombinacijom dva ili više faktora maloljetnik se može naći u situaciji da izvrši krivično djelo ili da ispolji asocijalno ponašanje.“¹²

Maloletnička delikvencija je samo predkorak mlađih ljudi u kojem na kraju prelaze u organizovani kriminal, što je veoma loše i neprihvatljivo. Pojam maloljetničke delikvencije u širem smislu obuhvata „takva devijantna ponašanja mlađih određenog uzrasta kojima se krše legalne norme društvene sredine“ ili „svaku aktivnost maloljetnih lica ili maloljetnih grupa koja predstavljaju znatnije kršenje bilo koje društvene norme“.¹³

Postoji mnogo različitih vrsta i tipova delikventnog ponašanja L. E. Hewitt i L. R. Jenkinssvrstali su ih u tri velike skupine: agresivno asocijalno ponašanje (okrutnost, stvaranje nereda, izazivanje), socijalizirano delikventno ponašanje (krađa u skupini, izostajanje iz škole, skitnja), inhibirano ponašanje (stidljivost, apatija, iritabilnost).

„Delikventne radnje mogu biti izvedene individualno (pojedinačno), u parovima ili u manjim skupinama. Delikventne skupine vrlo su opasne jer deluju poput neke epidemije, a osim činjenja krivičnih djela, nerijetko u svoje redove vješto uvlače i druge mlade osobe.“¹⁴

U delinkventa je izrazit deficit moralne svijesti, prenaglašena prisutnost nasilnosti, drskosti, siledžijstva, huliganstva, asocijalnosti, prijestupništva, destruktivnosti i patoloških poriva. Pojedinci koji povremeno čine kaznena djela nazivaju se recidivistima (povratnicima), a drugi koji često čine kriminalna dijela nazivaju se multirecidivisti (višestruki povratnici). U BiH

¹² Milorad Šćekić, *Centar za djecu i mlade Ljubović*

¹³ <http://www.mojaskola.me/os-zarija-vujosevic/home/delikvencija>, pristupljeno 25.03.2012.

¹⁴ Milutinović, Milan, *Kriminologija sa osnovanama kriminalne politike i penologije*, Savremena administracija, Beograd, 1976. god.

maloljetničko prestupništvo¹⁵ se vidi kao društveno neprihvatljivo ponašanje koje obuhvata preddelinkventno i delinkventno ponašanje mladih uzrasta od 14 do 18 godina(djeca od 14 do 16 godina u zakonodavstvu su definisana kao mlađi maloljetnici, a od 16 do 18 godina kao stariji maloljetnici), a takođe i mlađih od 14 i starijih od 18 godina. I mlađi punoljetnici, osobe od 18 do 21 godinu, u određenim situacijama podliježu normama krivičnog zakonodavstva za maloljetnike.¹⁶

Bosanskohercegovačko društvo je siromašno postkonfliktno društvo u tranziciji. Ova tri obilježja društva predstavljaju faktore rizika koji mogu dovesti mlade do raznih oblika društveno neprihvatljivog ponašanja, pa i dolaska u sukob sa zakonom. Kao faktore rizika, treba imati u vidu i kvalitet zdravstvene i socijalne zaštite, porast prometa narkotika, te rizike vezane za porodicu (poremećeni odnosi u porodici, nedostatak brige i kontrole od strane roditelja, nasilništvo, alkoholizam), školu (neredovno pohađanje škole i prekid školovanja), vršnjačku grupu (utjecaj i pritisak vršnjaka), neposredno okruženje mlađih i djece, kao i neka obilježja samih adolescenata (emocionalna i socijalna nezrelost, niska tolerancija na frustraciju, slaba socijalna prilagodljivost, potreba za dokazivanjem uz negativnu identifikaciju itd.)

¹⁵ Maloljetni prestupnik je dijete ili mlada osoba za koju se utvrdi da je izvršio/izvršila, ili za koga/koju je utvreno da je izvršio/izvršila prijestup. Prijestup je svako ponašanje (postupanje ili nečinjenje) koje je kažnivo po dotičnom pravnom sistemu. (Pekinška pravila)

¹⁶ Izvor: Krivični zakon Bosne i Hercegovine.

2.2. Porodica

Porodica kao jedna od primarnih društvenih grupa, ima izuzetno važnu ulogu u pogledu vaspitanja i uvođenja u život mладог čovjeka, počev od njegovog ranog djetinjstva. Pored obezbjeđenja materijalnih i drugih uslova života, u porodici se odvija proces vaspitanja i socijalizacije mladih. U porodici se ostvaruju prvi socijalni kontakti i udaraju temelji moralnog, intelektualnog, fizičkog, radnog i estetskog vaspitanja, što ima značajan utjecaj na intelektualno i društveno-moralno ponašanje mladih.¹⁷

„Posebno je značajna transmisiona uloga porodice u socijalizaciji ličnosti. Ova transmisiona uloga ogleda se, prvo, u povezivanju primarnog porodičnog svijeta sa svijetom van porodice, i drugo, u povezivanju vanjskog svijeta sa porodičnim, na taj način u porodične odnose unose se društveno pozitivne vrijednosti. U procesu socijalizacije lični primjer u porodici igra značajnu ulogu, jer se djeca prirodno orjentišu prema svojim roditeljima koji su im obrasci kako za ponašanje tako i za zauzimanje stavova o pojedinim pitanjima sa kojima se susreću u životu. Porodica je prva pedagoška arena i zato se vaspitanje i formiranje mladih članova društva smatra njenom osnovnog socijalnom funkcijom“.¹⁸

Porodica predstavlja prvu stepenicu u procesu socijalizacije kod svakog pojedinca, te je kvaliteta odnosa s roditeljima, kao i dinamika odnosa u porodičnom okruženju ključni faktor kvalitete razvoja djeteta. Važnost utjecaja roditelja i općenito porodičnih prilika kao rizičnih faktora i prediktora delinkventnog ponašanja je neupitna. Mnogi autori (Farrington, 1992, 2004, 2005; Ruchkin, 2002; Vazsonyi i Flannery, 1997; de Kemp i sur., 2006; Hoeve i sur., 2007; Andrews i Bonta, 2006; Shader, 2004 i drugi) govore u prilog kvaliteti porodičnih odnosa i privrženosti, slaboj razini roditeljskog nadzora, grubim oblicima roditeljskog discipliniranja, bračnim problemima, roditeljskom odbijanju djeteta, slaboj uključenosti u odgoj djeteta, kriminalnom i ovisničkom ponašanju roditelja kao vrlo snažnim prediktorima budućeg delinkventnog ponašanja djece.

Porodica je osnovna društvena institucija u kojoj se odvija proces socijalizacije ličnosti. Preko porodice se na pojedinca prenose osnovne tekovine jednog kulturnog sistema, odnosno preko porodice se ostvaruju društveni uticaji na pojedinca koji se socijalizuje. Prvi socijalni kontakti

¹⁷Buljubašić, Suada, Maloljetnička delinkvencija, (2008), DES doo, Sarajevo, str.70

¹⁸Buljubašić, Suada, Maloljetnička delinkvencija, (2008), DES doo, Sarajevo, str.70

djece ostvaruju se upravo u porodici i u njoj započinje složen proces socijalnog učenja. Od strukture porodice i dinamike njenog uticaja na proces socijalizacije, u velikoj mjeri zavisi kakva će ličnost biti individua koja se socijalizuje. Stoga se u literaturi ističe da je porodica najznačajniji faktor u razvoju ličnosti čovjeka. Zapravo, porodica je društvena zajednica u kojoj se od samog rođenja odvija život ljudske jedinke, oblikuju se osnovi buduće ličnosti i ostvaruje proces njenog vaspitanja i socijalizacije. Porodica je mjesto prvih socijalnih dodira, izvor prvih pojmovao svijetu, okolini, životu i radu, ona je prva škola moralnih i socijalnih osjećaja. U porodici dijete gradi svoj socijalni lik, upoznaje se sa osnovnim socijalnim idealima, stiče ljubav, uviđavnost, predodžbu o vlastitoj vrijednosti i vrijednosti drugih osoba. Stoga je potpuno razumljivo da se u mnogim teorijskim raspravama o kriminogenim faktorima veliki značaj daje porodici, njenom uticaju na proces negativne socijalizacije ličnosti, odnosno povezanosti između porodičnih prilika i devijacija u ponašanju djece i omladine. S obzirom na činjenicu da u porodici najmlađi članovi dobijaju prve oblike socijalizacije, mnogi autori smatraju da je porodica „kritički faktor“ u pogledu prilagođavanja društvenoj sredini. Sam karakter tog prilagođavanja i povezivanja pojedinca sa društvom u velikoj mjeri zavisi od karaktera porodice, od vaspitanja koje se u njoj dobija, kao i od ličnih primjera roditelja koji djeci služe kao obrasci za kasnije ponašanje i zauzimanje stavova prema raznim životnim pitanjima. Ukoliko su odnosi u porodici skladni i normalni, ako nisu prisutne određene negativne društvene pojave, kao što su alkoholizam, narkomanija, kriminalne aktivnosti i sl., ukoliko se dovoljno pažnje posvećuje vaspitanju djeteta, onda postoje svi preduslovi da porodica djeluje kao značajan antikriminogeni faktor.

Međutim, činjenica je, a o tome govore i brojna istraživanja, da porodica, odnosno pojedina njena obilježja, mogu imati značajan uticaj na kriminalizaciju ličnosti. S tim u vezi, u teoriji se ističe da prilikom analize kriminogenog značaja pojedinih obilježja porodice, kao što su cjelovitost, socio- ekonomski status, ponašanje članova porodice, odnosi u porodici, kvaliteta i stil vaspitnog utjecaja itd., svako obilježje treba posmatrati odvojeno, ne gubeći pri tom izvida načelo dinamičke koncepcije djelovanja kriminogenih faktora i multifaktorskog pristupa objašnjavanju pojave kriminaliteta. Djelimične veze između pojedinih obilježja porodice i pojave kriminalnog ponašanja, samo su manje ili veće indicije za određene porodične prilike koje u određenoj mjeri povećavaju rizik pojave delinkventnog ponašanja. Ipak one ne daju konačno objašnjenje stvarne prirode tog ponašanja te uvid u djelovanje daljih novih faktora,

koje tom prilikom nismo imali u vidu, a koji su mogući prikriveni generatori posmatranih djelimičnih veza. Porodične faktore, za koje se ustanovilo da značajno pridonose riziku delinkventnog ponašanja maloljetnika, treba posmatrati u neraskidivoj vezi sa nizom drugih makro i mikro socijalnih faktora te sa bio psihičkim karakteristikama članova porodice i samih maloljetnika. Ovakav pristup djelovanju kriminogenih faktora koje nalazimo u porodici, neophodan je zbog postojanja velikog broja pojedinaca koji žive ili su živjeli u „kriminogenoj porodici“ a nisu postali ni asocijalni, ni delinkventi, kao i zbog onih situacija u kojima se jedan član takve porodice odao kriminalnom ponašanju, a drugi član te iste porodice nije postao kriminalna ličnost.

Kao što je već rečeno, porodica može imati i negativan uticaj na socijalizaciju ličnosti. To je posebno izraženo u onim porodicama koje su opterećene raznim negativnim društvenim pojavama, kao što su alkoholizam, prostitucija, narkomanija, nasilje u porodici, porodične nesuglasice, loši materijalni uslovi i sl. i u kojima postoji veoma nizak nivo moralne svijesti njenih članova, nedostatak ili odsustvo pozitivnih navika ili sklonosti. Ovakve porodice se u literaturi nazivaju „degradirane ili razorene porodice“, odnosno deficijentne porodice. Pojedini autori prave razliku između deficijentnih porodica u kvantitativnom smislu i deficijentnih porodica u kvalitativnom smislu. Ove prve podrazumijevaju porodice u kojima nedostaje jedan roditelj, bilo zbog trajne odsutnosti uslijed npr. razvoda ili smrti, bilo zbog privremene odsutnosti, npr. zbog izdržavanja kazne zatvora, dugotrajnog liječenja, rada u inostranstvu i sl. Deficijentne porodice u kvalitativnom smislu su one porodice u kojoj postoje oba roditelja ali su one opterećene raznim asocijalnim i antisocijalnim oblicima ponašanja njenih članova i stalnim konfliktima među njima. One ne mogu ostvariti svoj prvenstveni zadatak, a to je vaspitanje djece, te djeca u takvim porodicama imaju samo negativne uzore ponašanja, uslijed čega se kod njih razvijaju negativne društvene sklonosti, lične osobine i shvatanja, koja ih neminovno vode u delinkvenciju. Dakle, degradirane porodice su povezane sa kriminalitetom i to prvenstveno sa pojmom maloljetničke delinkvencije, jer je u njima ugrožena socijalna adaptacija i socijalizacija najmlađih članova društva. Proces socijalne adaptacije najmlađih članova porodice ugrožen je raznim faktorima, među kojima se pominju odbacivanje djece, tj. pomanjkanje emocionalne topline, porodični konflikti, vaspitno kvarenje, greške u vaspitanju itd. Odbacivanje djece, shvaćeno kao hladan i odbojan odnos porodice prema djeci ili kao pomanjkanje emocionalne topline prema njima, u kumulaciji sa

porodičnim konfliktima, svađalačkim odnosom između roditelja, može imati veliko kriminogeno značenje. Takva djeca najčešće bježe od kuće, odaju se skitnji tražeći toplinu i razumijevanje u drugim društvenim grupama, makar one bile i delinkventne, ili se agresivno ponašaju ispoljavajući na taj način svoju ljutnju i bijes zbog situacije u porodici. Vaspitno kvarenje, kao najteži oblik ugrožavanja socijalne adaptacije mladih ljudi, manifestuje se u navođenju djece na vršenje krivičnih djela, na prosjačenje, prostituciju i sl. i izuzetno je značajan kriminogeni faktor. Značajan kriminogeni faktor mogu biti i greške u vaspitanju, manifestovane kao pretjerana strogost ili kao pretjerana popustljivost u vaspitanju, vaspitna ravnodušnost, favorizovanje jednog djeteta na štetu druge djece i sl. Smatra se da takvi postupci mogu dovesti do poremećaja koji vode mlade ljude u asocijalno ili antisocijalno ponašanje.

Međutim, s ciljem bolje sistematičnosti, podijelit ćemo ovo područje na četiri skupine rizičnih faktora u porodičnom okruženju.

To su:

1. odnos između roditelja i djece;
2. roditeljski odgojni stilovi,
3. jednoroditeljske porodici,
4. sociopatološke pojave u porodici.

2.3. Odnos između roditelja i djece

Među brojnim nepovoljnim elementima porodične atmosfere, koji mogu svojim djelovanjem doprinijeti javljanju delinkvencije mladih, najteže posljedice imaju loši međusobni odnosi roditelja, loš i pedagoški neopravdan odnos roditelja prema djeci, kao i njihov negativan odnos prema društvenim vrijednostima i propisima koji te vrijednosti štite, što se izražava preko kriminaliteta i drugih socijalno-patoloških oblika ponašanja roditelja.¹⁹

Istraživanja odnosa između roditelja i djece, kao korelata s delinkventnim ponašanjem djece, proučavaju odnos kroz roditeljsku toplinu, prihvaćanje djece i njihovu bliskost, odnosno međusobnu privrženost. Ledoux i sur. (2002) navode bliskost između roditelja i djece kao zaštitni faktor za mnoge oblike poremećaja u ponašanju, pa tako i delinkventnog ponašanja. Ferić Šlehan (2006) sumirajući rezultate istraživanja raznih autora navodi obilježja porodične dinamike kao što su porodična slavlja, čvrstoća porodici, porodično vrijeme i rutine te porodične tradicije kao najvažnije zaštitne faktore u porodici. Za sva ta obilježja porodici možemo definirati zajednički faktor, a to je međusobna povezanost, odnosno privrženost članova porodici. Stoga iz navedenog izvodimo logičan zaključak kako je nedostatak ovih obilježja bliskosti u porodici rizičan faktora razvoja delinkventnog ponašanja.

Privrženost između roditelja i djece posredno nam govori o utjecaju koji roditelji imaju na svoje dijete. Ukoliko se dijete ne osjeća povezano sa svojim roditeljima, ne percipira ih kao važne osobe čije moralne vrijednosti i ponašanja je potrebno internalizirati, ili se s njima ne identificiraju u određenoj razvojnoj fazi, cijelokupna mogućnost roditeljskog utjecaja na dijete je minimalizirana. Hirschi (1969, prema Andrews i Bonta, 2006) putem svoje teorije socijalne kontrole naglašava važnost kvalitete povezanosti između roditelja i djece kao centralnu tezu u objašnjavanju delinkventnog ponašanja mladih. Wasserman i sur. (2003) definiraju pozitivnu privrženost između roditelja i djece kao značajan zaštitni faktor za razvoj delinkventnog ponašanja.

Na prepostavci roditelja kao modela ponašanja djeci temelji se cijelokupna Bandurina teorija socijalnog učenja, koja govori u prilog tezi 'što je model djeci važniji, vjerojatnije će djeca imitirati njegovo ponašanje i internalizirati njegove vrijednosti, stavove i uvjerenja' (Garnier i Stein, 2002).

¹⁹ Buljubašić, Suada, Maloljetnička delinkvencija, (2008), DES doo, Sarajevo, str.72

Bašić i Žižak (1994) navode kako porodici s različitim rizičnim ponašanjima karakteriziraju nedostatna i neiskrena komunikacija, nedostatak zajedništva u porodici i individualizam te kritika, omalovažavanje i negativne poruke.

Longitudinalno istraživanje razvoja delinkventnog ponašanja na Cambridgeu (Farrington, 1992; 1995; Farrington, Barnes, Lambert, 1996; prema Ajduković i Delale, 1999) koje je pratilo 441 dječaka od njihove 8 do 32 godine, osim što je identificiralo tri ključne varijable (kriminalitet u porodici, siromaštvo porodici i slabe roditeljske vještine) kao najznačajnije prediktore delinkventnog ponašanja, pokazalo je majčino pozitivno procjenjivanje djeteta kao zaštitni faktor budućeg delinkventnog ponašanja, čak i kod visoko rizične djece.

Međusobni odnosi roditelja prema djeci, manjak odgoja i ljubavi, pa i brige za djecu, odnos ukućana prema ostarjelim, same djece jednih prema drugima i svih članova porodice međusobno, postaju moralni i praktični modeli ponašanja koji mogu voditi sretnom i zadovoljnjom ili nesnosnom životu (Previšić, 2003). Kvalitetni odnosi u porodici, kao i briga za dijete i maloljetnika potrebni su za njegov pravilni odgoj, a poremećeni odnosi u porodici i socijalno patološke pojave u neposrednoj su vezi s poremećajima u razvoju djeteta te su prema rezultatima mnogih istraživanja značajnije od same strukture porodice i socijalnog statusa.²⁰

Psihološki pristup stavlja naglasak na odnose u porodičnom životu, uticaj ranog djetinjstva na ponašanje u adolescenciji, strukturu porodice, položaj djeteta te roditeljske stilove, dok se sociološki orientirani istraživači više usmjeravaju na odnos delinkvencije s nepotpunim porodicama, socioekonomskim statusom porodice, urbanim i ruralnim sredinama, obrazovnim statusom roditelja i sl. (Kratcoski i Kratcoski, 1990). „Faktori rizika su svi oni koji pojačavaju vjerovatnost prvog pojavljivanja poremećaja u ponašanju, napredovanja prema vrlo ozbilnjnom stanju te podržavaju problematične uslove“ (Ferić, 2002:14). Takvi faktori su: konflikti u porodici, nasilje uporodici, česte stresne situacije, nedosljedna disciplina, nerealna očekivanja roditelja, visokorizična ponašanja roditelja, nedostatak socijalne podrške te socijalna izolacija porodice. Zaštitni su pak faktori svi oni koji potiču pozitivan i zdrav razvoj djece, a to su: podržavajuće porodično okruženje (osjećaj topline i

²⁰Kovačević, 1981; Mejovšek i Kovačević, 1984; Mikšaj-Todorović, 1988; Momirović, Poldrugač, Bašić, 1988; Bosnar i Prot, 1989; Ajduković, 1990, prema: Mejovšek, 1996

bliskosti), jasno definirane uloge u porodici, pozitivan brak roditelja, prihvatanje promjena, zajedničko vrijeme, kvalitetna komunikacija, zadovoljavajući socio ekonomski status, mreža podrške te personalne karakteristike (pozitivan koncept, samopovjerenje, socijalna odgovornost, senzibilnost, kooperativnost) (Ferić, 2002). Opće prihvaćeno stajalište među istraživačima dugo je bilo da maloljetni delinkventi češće dolaze iz porodica nižeg socioekonomskog statusa i necjelovitih porodica. Međutim, razvojem multi kauzalnog pristupa spoznalo se da društveno-ekonomski status i porodična cjelina jesu tek rizični faktori razvoja delinkventnog ponašanja koje treba promatrati u interakciji s nizom mikrosocijalnih i makrosocijalnih faktora te s nekim drugim segmentima porodičnog života, npr. obilježja članova porodice i samog maloljetnika, specifičnosti odgojnih metoda, kvalitet odnosa unutar porodice i sl. (Singer i sur., 2008). Ispostavilo se da uprkos postojanju razlika u strukturi i socioekonomskom statusu u korist djece, direktni uticaj imaju upravo obilježja porodične atmosfere (Singer i Mikšaj-Todorović, 1993).

Porodična atmosfera, odnosno sveukupnost međusobnih odnosa članova porodice, neminovno se ocrtava na djetetovom ponašanju. Njena adekvatnost za uspješnost procesa socijalizacije i odgoja djeteta ogleda se u tome koliko roditelji doprinose formiranju ličnih, pravilno orijentiranih svojstava djece i u svestranom razvijanju svih njihovih potencijala. Ona može biti narušena neadekvatnim odnosom i postupcima roditelja prema djeci, dakle manjkavom kvalitetom odgoja i lošim odnosima među roditeljima. Psiholozi i psihijatri smatraju da je porodična sredina ranije dobi djeteta zbog lišavanja roditeljske ljubavi i nedovoljne emocionalne topline te frustracija koje iz toga proizlaze, u djece izvor osjećaja gorčine, nezadovoljstva pa i neprijateljstva, što je odlučujuće za pojavu delinkventnog ponašanja djece (Singer i Mikšaj-Todorović, 1993).

Istraživanje nad maloljetnim delinkventima u industrijskim naseljima pokazala su da su odnosi roditelja prema djeci u delinkventnoj populaciji opterećeni negativnošću, emocionalnom hladnoćom, grubim fizičkim kažnjavanjem i neadekvatnim stilom odgoja. Kada je u pitanju kriminalitet roditelja, neki naučnici upućuju na nasljednost ovog faktora.²¹

²¹To je pokazalo istraživanje Kutnera koji je pratilo životni put djece i pastoraka 150 višestrukih počinitelja kaznenih djela. (Singer, M. i Mikšaj-Todorović, Lj. 1993)

2.4. Roditeljski odgojni stilovi

S pitanjem vaspitanja i porodične kontrole povezano je pitanje discipline, koje se često tretira kao značajna mjera preventivnog ponašanja. Neki autori smatraju da labava disciplina, a pogotovo odsustvo discipline u porodici, predstavlja faktor delinkventnog ponašanja, što dolazi do izražaja naročito onda kada nedostaju drugi neophodni utjecaji socijalizacije u porodičnom životu mlade osobe.²²

Međutim, mnoge porodice su razbijene, deficitarne i upropastene, pa zato nisu ni sposobne da ostvaruju i razvijaju kontrolu i disciplinu, kao faktore pozitivnog usmjeravanja i vaspitanja svojih najmlađih članova.²³

Dosadašnja istraživanja rizičnih faktora u području porodičnih prilika više su ispitivala faktore kao što su kriminalno ponašanje roditelja, roditeljski stres, razvod braka i jednoroditeljske porodici, nego što su istraživala specifičnosti roditeljskih odgojnih stilova kao korelate s delinkventnim ponašanjem djece. Ovakva istraživanja novijeg su datuma.

Najpoznatiju klasifikaciju roditeljskih stilova predložili su Maccoby i Martin (1983, prema Keresteš, 1999). Kombinacijom dimenzija emocionalnosti i kontrole, oni su identificirali četiri različita roditeljska stila (autoritativan, permisivan, autoritaran i indiferentan).

Emocionalnost se proteže od hladnoće, udaljenosti, odbacivanja djeteta i neprijateljstva, do topline, odnosno prihvaćanja djeteta. Ovdje se radi isključivo o emocijama koje roditelj doživljava i pokazuje u svom odnosu s djetetom. Kontrola se odnosi na postupke koje roditelji primjenjuju u nastojanju da modifiraju ponašanje i unutrašnja stanja djeteta, kao i na očekivanja i standarde ponašanja koja postavljaju pred dijete. Na jednom kraju ove dimenzije su roditelji čija je kontrola nad djetetovim ponašanjem čvrsta, a na drugom oni čija je kontrola slaba.

²² Buljubašić, Suada, Maloljetnička delinkvencija, (2008), DES doo, Sarajevo, str.73

²³ Buljubašić, Suada, Maloljetnička delinkvencija, (2008), DES doo, Sarajevo, str.74

Temeljna obilježja ovih roditeljskih stilova su sljedeća (prema Klarin, 2006:25-26):

1. Autoritativan roditeljski stil – rezultira maksimalnom potporom i poštovanjem, uz postavljanje jasnih granica ponašanja. Roditelj otvoreno pokazuje ljubav, pruža potporu i potiče dijete, ali u okvirima zadanih ograničenja. Ovaj odgojni stil ima pozitivne učinke na razvoj djeteta.
2. Autoritarni roditeljski stil – je onaj koji uključuje visoku razinu kontrole i nadzora. Takav roditelj je strog, postavlja nerealno visoke zahtjeve i pri tome upotrebljava silu. Autoritarni roditelji ne pokazuju toplinu i ljubav prema djetetu. To su roditelji koji pokazuju dominaciju i moć u odnosu na dijete od kojeg očekuju poštovanje pravila, bez dodatnih objašnjenja.
3. Popustljivi roditeljski stil – podrazumijeva visoku razinu topline i ljubavi, ali je razina nadzora vrlo niska. Pravila ponašanja nisu jasno definirana pa su djeca takvih roditelja često nezrela i impulzivna. Popustljivi roditelji svojem djetetu ne pružaju jasnu i strogu strukturu, fleksibilni su u postavljanju i ispunjenju zahtjeva. Ovakav roditeljski stil onemogućuje djetetu stjecanje normi i pravila ponašanja.
4. Ravnodušni roditeljski stil – obilježava ga niska razina ljubavi i nadzora. Roditelji ne pokazuju toplinu i ljubav, niti nadzor i kontrolu. Ravnodušni roditeljski stil opisuje roditelje koji ne pokazuju interes za dijete, njegove želje, potrebe, uspjehe i neuspjehe

Longitudinalno istraživanje u Nizozemskoj koje su proveli Hoeve i sur. (2007, 2008) uključivalo je 788 porodici koje su u istraživanju, ispunjavanjem upitnika, sudjelovale u tri navrata kroz petnaest godina. Autori naglašavaju kako je utjecaj porodici na delinkventno ponašanje mladih potrebno istraživati razvojnim, longitudinalnim studijama, budući da nisu sva obilježja porodici jednako povezana s kasnjom delinkvencijom. U navedenom istraživanju autori dolaze do rezultata kako su nedostatak topline i povezanosti između roditelja i djeteta značajni prediktori delinkventnog ponašanja, kao i nedostatan nadzor i nedostatno provođenje vremena s djetetom. Međutim, ovi faktori ne doprinose jednakom dalnjem delinkventnom ponašanju. Rezultati pokazuju kako kasnije delinkventno ponašanje najbolje predviđaju porodici kojima nedostaje jasne strukture i koja nemaju definirana zajednička pravila. Ovaj faktor, prema navedenim autorima, čak bolje predviđa kasnije delinkventno ponašanje nego li agresija u ranoj adolescenciji.

Neka istraživanja su pokazala da roditelji delinkvenata češće koriste fizičku kaznu kao sredstvo vaspitanja u odnosu na roditelje nedelinkventne djece. Zato strah od fizičkog kažnjavanja, i strah od roditelja uopšte, često dovodi do bježanja od kuće i delinkventnog ponašanja.²⁴

Pokazalo se da odgojni stil igra veliku ulogu u razvoju delinkventnog ponašanja kod djeteta. Roditelji koji vole svoju djecu, kvalitetno provode vrijeme s njima, topli su u kontaktu s djecom, iskazuju im svoju ljubav, imaju visoko mišljenje o njima te ih upozoravaju na posljedice njihova ponašanja; postižu najbolje odgojne efekte socijalizirajući ih u skladu s njihovim razvojnim mogućnostima. S druge strane, nedovoljan odgoj ili prestrog odgoj uz tjelesno kažnjavanje, ili pak preblag odgoj i nedostatak kontrole povezani su s razvojem delinkventnog ponašanja (Singer i sur., 2008).

U porodicama gdje vlada porodična harmonija i usklađenost roditelja u podizanju i vaspitanju djece, gdje je porodična solidarnost i uzajamna podrška način života i gdje se njeguju jake norme i moralne vrijednosti neće doći do razvoja delinkventnog ponašanja, a ukoliko se ipak ono razvije, ovakve porodice predstavljaju dovoljno dobra polazišta za razvoj programa prevencije i tretmana.

²⁴ Buljubašić, Suada, Maloljetnička delinkvencija, (2008), DES doo, Sarajevo, str.74

2.5. Jednoroditeljske porodice

Rezultati dosadašnjih istraživanja o utjecaju jednoroditeljskih porodici, što uključuje i rastavu braka, nisu jednoznačni. Dok neka istraživanja jednoroditeljskih porodici pokazuju kako ona povećavaju vjerojatnost delinkventnog ponašanja (McCord, Widom i Crowell, 2001; prema, Shader, 2004), drugi rezultati koji su kontrolirali utjecaj socioekonomskih varijabli, minimaliziraju utjecaj jednoroditeljskih porodici (Austin, 1978; Crockett, Eggebeen i Hawkins, 1993; prema Shader, 2004).

Strukturalna cjelovitost porodice predstavlja značajan preduslov njene funkcionalne adekvatnosti. Nasuprot tome, poremećaji u strukturi porodice imaju negativan utjecaj na ukupan porodični sistem i njegovo funkcionisanje.²⁵

Nepotpunost porodice može biti izazvana brojnim činiocima i imati više oblika. Zavisno od toga kojim je činiocima uslovljena, ona ostavlja i dosta različite posljedice. Tako razorenost porodice koja je rezultat utjecaja koji su van moći porodice, kao što je smrt nekog od roditelja, imaju slabije nepovoljno dejstvo. S druge strane, porodice čija je struktura poremećena pretežno subjektivnim slabostima roditelja, kao što su razvod braka, vanbračnost i drugi razlozi odvojenog života roditelja, imaju neuporedive teže posljedice po djecu i njihov razvod.²⁶

Farrington (1992) navodi kako razvod braka u ranoj djetetovoj dobi nije posebno značajan kriminogeni prediktor, čime nas navodi na zaključak kako je vjerojatno ispravnije promatrati efekte samog razvoda braka, odnosno «kvalitetu» razvoda, u odnosu na samu činjenicu da roditelji više ne žive zajedno. U prilog tome govore i Raboteg-Šarić, Pećnik i Josipović (2003) ističući neizravan utjecaj strukture porodici kao rizičnog faktora na razvoj djeteta, te stavljajući veći naglasak na kvalitetu odnosa između roditelja i djeteta, ekonomske prilike i materijalni status, podršku i percepciju razvoda uže i šire socijalne sredine.

Veliko istraživanje Demutha i Browna (2004; prema Andrews i Bonta, 2006) na uzorku većem od 16.000 adolescenata, koje je uključivalo oko 7.000 mladih iz jednoroditeljskih porodici, potvrđuje takve teze. Njihovi rezultati pokazuju najveću razinu delinkventnog

²⁵ Buljubašić, Suada, Maloljetnička delinkvencija, (2008), DES doo, Sarajevo, str.71

²⁶Buljubašić, Suada, Maloljetnička delinkvencija, (2008), DES doo, Sarajevo, str.71

ponašanja kod mladih koji su živjeli samo s očevima. Međutim, kada su i autori uključili u obrade varijable vezane uz odnos između mladih i njihovi očeva, jednoroditeljska porodica više nije bila značajan prediktor. Odnosno, ukoliko je otac imao topli odnos sa svojim djetetom te ga je adekvatno nadzirao, vjerojatnost delinkventnog ponašanja nije bila ništa veća nego li kod potpunih, dvoroditeljskih porodici.

Ovakvi rezultati nas ponovno upućuju na veću važnost povezanosti, topline i privrženosti između roditelja i djece, u odnosu na samu strukturu porodici. Jer je upravo kvaliteta odnosa između roditelja, te roditelja s djecom snažniji zaštitni faktor budućeg delnikventnog ponašanja nego struktura porodici.

2.6. Sociopatološke pojave u porodici

Područje sociopatoloških pojava vrlo je široko te obuhvaća raznolike oblike neprihvatljivog, devijantnog i opasnog ponašanja. Razmatrajući sociopatološke pojave u porodici kao rizične faktore za razvoj budućeg delinkventnog ponašanja mladih, istaknut ćemo neke najznačajnije, a one uključuju zlostavljanje i intenzivne konflikte u porodici te zanemarivanje, ovisničko ponašanje roditelja kao što su konzumiranje alkohola te kriminalno ponašanje roditelja.

Pojava poremećaja u ponašanju i kriminalitetu djece i maloljetnika često se dovodi u vezu sa asocijalnim ponašanjem odraslih članova porodice. U ovakvim porodicama postoji opravdana opasnost da će se prisustvo socijalnoopatoloških oblika ponašanja negativno odraziti na ukupan razvoj djeteta. Prisustvo asocijalnog ponašanja članova porodice dovodi do narušavanja međuljudskih odnosa i lošeg vaspitanja i razvoja djece. Zapravo u takvim porodicama često dolazi i do vaspitnog kvarenja, kao jednog od najtežih oblika ugrožavanja socijalne adaptacije, koje se ispoljava u obliku navođenja djece na vršenje različitih krivičnih djela i uvlačenje u svoje nemoralne i nezakonite postupke. Zato se s pravom za ovakve porodice kaže da su kriminogeno porodično ognjište.²⁷

Rezultati istraživanja pokazuju da je među maloljetnim delinkventima značajan dio onih kod kojih je kod nekog odraslog člana porodice prisutna neka od socijalnopatoloških pojava.

²⁷ Buljubašić, Suada, Maloljetnička delinkvencija, (2008), DES doo, Sarajevo, str.75 i 76

Loeber i Stouthamer-Loeber (1986) su razvili četiri modela «porodici pod rizikom» koje karakterizira sljedeće:

1. Zanemarujuće porodici. U njima roditelji posvećuju malo vremena djeci i rijetko ih nadziru. Ne provjeravaju gdje i s kim djeca provode vrijeme, niti što rade.
2. Konfliktne porodici. Postoje stalne svađe i sukobi između roditelja te roditelja s djecom. Često su popraćeni nasilnim ponašanjem. Metode discipliniranja djece su nedjelotvorne. Djeca uče da se sukobi jedino mogu razriješiti nasiljem te se često osjećaju odbačenim od roditelja i povlače se od njih.
3. Devijantne porodici. Toleriraju ili čak kriomice podupiru delinkventno ponašanje. U takvim porodicima i sami roditelji su najčešće agresivni i skloni delinkventnom ponašanju, a dijete je pod visokim rizikom da razvije teže delinkventno ponašanje, uključujući i nasilne delikte.
4. Kaotične porodici. U tim porodicima ne znaju se granice, niti tko je za što odgovoran. Osjećaj pripadnosti manje je razvijen, a bliskost među članovima je mala. Čak i vrlo značajne i teške odluke donose se brzopleti i u kratko vrijeme. Roditelji često ne vode dovoljno brige o potrebama djece. Takve porodici često imaju niski socio-ekonomski status, a članovi imaju višestruke poteškoće u socijalnom i emocionalnom funkcioniranju.

Kroz ovu klasifikaciju porodici pod rizikom koju su autori predložili vidljivo je kako su zanemarujuće i kaotične porodici opisom slične zanemarivanju djece, dok konfliktne i devijantne porodice uključuju karakteristike porodičnog zlostavljanja.

Posebno je važno naglasiti utjecaj zlostavljanja i zanemarivanja u ranoj dobi, što dovodi do dezorganizirane privrženosti, što se kasnije povezuje s povećanom razinom agresije kod djece, hostilnosti i drugih eksternaliziranih poremećaja u ponašanju kao što je delinkventno ponašanje (Ruchkin, 2002). Rutter, Giller i Hagell (1998) navode rezultate nekih istraživanja koja govore u prilog činjenici da iskustvo zlostavljanja od strane roditelja u djetinjstvu povećava vjerojatnost delinkventnog ponašanja. Međutim, rezultati koji govore u prilog zlostavljanju kao prediktoru kasnijih specifično nasilnih delikata ipak nisu jednoznačna.

Rutter, Giller i Hagell (1998), sumirajući rezultate nekih istraživanja navode kako zlostavljanje predviđa delinkventno ponašanje općenito (ne posebno nasilnih 69 delikata), te više naglašavaju povezanost između zlostavljanja i razvoja antisocijalnog poremećaja ličnosti u odrasloj dobi. Herrera i McCloskey (2001) s druge pak strane govore u prilog 'cikličkom prijenosu nasilja', te temeljem prijašnjih istraživanja ističu porodično nasilje upravo kao prediktore budućih nasilnih delikata mladih.

Bašić i Lebedina-Manzoni (1998) utvrđuju značajnu povezanost između lošeg porodičnog funkcioniranja adolescenata, koje se očituje kroz svađe, fizičko razračunavanje, zanemarivanje djeteta i niske razine socijalizacije koja uključuje agresivnost i disociranost.

Iskustvo zlostavljanja kod djece potrebno je promatrati i kroz druge posljedice osim onih emocionalnih. Djeca koja su u svojim porodicima bila zlostavljana češće bježe od kuće, čime se izlažu većoj vjerovatnosti da će biti uhićena, odnosno da će sudjelovati u nekim oblicima delinkventnog ponašanja (Kaufman i Widom, 1999). Isti autori u svojem istraživanju povezanosti između viktimalizacije u djetinjstvu, bijega od kuće i delinkvencije postavljaju dva hipotetska modela kojima nastoje odgovoriti na dva pitanja. Prvi, medijatorski, model odgovara na pitanje 'Je li bježanje od porodici jedan put kroz koji zlostavljana/zanemarivana djeca postaju delinkventna?'. Drugi, moderatorski model postavlja pitanje 'Pojačava li bježanje od kuće povezanost između zlostavljanja i delinkvencije?', odnosno 'Ima li bježanje od kuće različite utjecaje na zlostavljanu djecu u odnosu na onu koja to nisu?'. Njihovi rezultati upućuju da viktimalizacija (u porodici) povećava rizik da će dijete pobjeći od kuće, iako prvi, medijatorski, model nije potvrđen. Međutim, zato je bježanje moderator između viktimalizacije i delinkvencije – ali ne u očekivanom smjeru. Naime, iako mladi ljudi koji pobjegnu od porodice imaju inicijalno veći rizik da budu uhićeni, istraživanje gore navedenih autora, pokazalo je da je sam utjecaj bijega opasniji za ne-zlostavljanu/ne zanemarivanu djecu, odnosno da su zapravo ne-zlostavljanu djeca u većem riziku da budu uhićena zbog kaznenih djela u bijegu. Takvi se rezultati mogu pripisati samom motivu bijega, koji je kod ne-zlostavljanu djece vjerojatno više vezan uz neke njihove druge osobne koristi bježanja, druženju s antisocijalnim vršnjacima i uključivanju u antisocijalna ponašanja.

Hawkins i sur. (2000) ističu kako su sve tri vrste zlostavljanja – fizičko zlostavljanje, seksualno zlostavljanje i zanemarivanje – značajni prediktori budućeg delinkventnog ponašanja.

Prema savremenim koncepcijama zlostavljanje djece je posljedica nasilja u porodici koje spada u najteže oblike traumatskog iskustva iz djetinstva sa trajnim posljedicama na cjelokupan, posebno emocionalni razvoj djeteta. (Vidanović, 2006). U literaturi se najčešće pominju četiri oblika zlostavljanja i to: fizičko, emocijonalno, seksualno i kombinovano.

Fizičko zlostavljanje

Najčešće se promjene u ponašanju ispoljavaju tako što je dijete: pašljivo i boji se fizičkog kontakta, povučeno je, izolovano ili agresivno, destruktivno je prema sebi ili drugima, ima loše socijalne odnose, ima lošu koncentraciju i slab uspjeh u školi, pokazuje različite oblike poremečaja u ponašanju, često i delinkventno, prisutan je strah od odlaska kući.²⁸

Emocijonalno zlostavljanje

Djeca koja su izložena nekom od oblika emocijonalnog zlostavljanja često su razdražljiva, povučena u sebe, neposlušna, sklona laganju i izbjegavanju obaveza, imaju slab uspjeh u školi, a neki od njih imaju i delinkventno ponašanje.²⁹

Uspoređujući nasilne i nenasilne delinkvente Cajner (1993) i Cajner-Mraović, Ivanušec i Radovanić (1999) dolaze do zaključka kako maloljetni počinitelji nasilnih delikata u tri puta većem broju dolaze iz porodici poremećenih porodičnih odnosa, koja uključuje i verbalne sukobe i fizička razračunavanja. Specifično autori do zaključka o nasilničkim odnosima u porodici dolaze kod maloljetnih počinitelja seksualnih delikata.

Moon, Blurton i McCluskey (2007) su mjerili intenzitet roditeljskog nasilnog ponašanja u odnosu na delinkventno ponašanje djece, te dolaze do rezultata kako je kronično roditeljsko kažnjavanje i nasilje negativno povezano s delinkvencijom. Ovo je vrlo iznenađujući rezultat, kojega možda možemo interpretirati na način da je intenzivna priroda kažnjavanja od strane roditelja ponekad više povezana s internaliziranim poremećajima u ponašanju, pogotovo ukoliko se radi o emocionalnim i restriktivnim roditeljima (Ajduković i Delale, 1999).

²⁸ Buljubašić, Suada, Maloljetnička delinkvencija, (2008), DES doo, Sarajevo, str.76

²⁹ Buljubašić, Suada, Maloljetnička delinkvencija, (2008), DES doo, Sarajevo, str.77

Istraživanje koje su provele Herrera i McCloskey (2001) pokazuje kako je fizičko zlostavljanje posebno značajan prediktor za nasilno ponašanje djevojaka, više nego dječaka, iako se na ukupnom uzorku, s obzirom na iskustvo fizičkog zlostavljanja i djevojčice i dječaci značajno razlikuju u delinkventnom ponašanju s obzirom na nedelinkvente. Isto istraživanje pokazalo je i drugi zanimljiv rezultat. Nasilje između roditelja značajniji je prediktor delinkventnog ponašanja mladih od zlostavljanja djece. Autorice ovakav podatak pripisuju značajniju prisutnosti drugih rizičnih faktora, sociopatoloških pojava u tim porodicima, kao što su psihopatologija, alkoholizam i konzumiranje droga i kriminalno ponašanje roditelja (pogotovo očeva).

Butorac, Mikšaj-Todorović i Singer (2008) ističu alkoholizam roditelja kao oblik patološkog ponašanja koji vrlo izravno utječe na oblikovanje porodične atmosfere. Autori na uzorku od 5.150 maloljetnih delinkvenata u Hrvatskoj dolaze do rezultata kako je zastupljenost mladih počinitelja kaznenih djela čija oba roditelja imaju problema s pretjeranim konzumiranjem alkohola dvostruko veća u odnosu na druge maloljetne počinitelje kaznenih djela.

Mejovšek (1996) navodi kako je alkoholizam oca značajan prediktor za pojavu poremećenih odnosa u porodici, koji tada kumulativno s alkoholizmom oca vrlo prediktivno djeluje na pojavu delinkventnog ponašanja mladih. Alkoholizam očeva se u hrvatskim istraživanjima maloljetničke delinkvencije gotovo kontinuirano javlja u rasponu od 25-30% (Singer, Miškaj-Todorović, 1993; Cajner, 1995; Kovčo, 1999).

S obzirom da roditelji djeci prenose sustave vrijednosti, te da djeca uče po modelu, neki istraživači ispitivali su povezanost između kriminalne aktivnosti roditelja i kasnijeg delinkventnog ponašanja djece. Fergusson i Horwood (2002; prema, Hoeve i sur., 2007) navode kako su roditeljska delinkvencija i izloženost roditeljskim konfliktima snažni prediktori kasnijeg delinkventnog ponašanja djece, dok Farrington (2002) osuđivanost roditelja, odnosno kriminalnu aktivnost roditelja definira kao najznačajniji prediktor delinkventnog ponašanja mladih u području varijabli porodičnih prilika.

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Za potrebe ovog rada izvršili smo istraživanje u po pitanju porodičnih faktora i pojave delinkvencije. Naime, proveli smo metodom ankete istraživanje na uzorku od 31 ispitanika. Ovom metodom mjerili smo stavove uposlenih kako bi dobili kompletну sliku stanja u institucijama koje evaluiramo. Kako smo prije svega htjeli dobiti i jasnu sliku o društvu i izmjeriti kolika se pažnja polaže ovom krucijalnom problemu. Za analizu smo odabrali uzorak koji je trebao biti sačinjen od akademskih građana, tj. njobrazovanijeg djela stanovništva i onih koji vrše edukaciju mladih naraštaja i koji su ujedno najzastupljeniji u medijskom prostoru. Međutim, naknadno smo se fokusirali isključivo na uposlenike JU Centara za socijalni rad i Službi socijalne zaštite. Ako imamo skupinu ljudi koji vrše najveći uticaj u svom domenu posla, onda trebamo znati koliki je stvarni učinak na populaciju kojom se bave.

Ranije smo već napomenuli da kako bi istraživanje bilo relevantno, nismo ispitivali nasumično građane, već smo stratificirani uzorak radili iz biranih grupa, koje su i meritorne, ali i upoznate sa problemima i izazovima na polju socijalne zaštite.

Ispitanici su izabrani iz skupina:

JU Centara za socijalni rad

Službi za socijalnu zaštitu

NVO sektora

Akademskih radnika

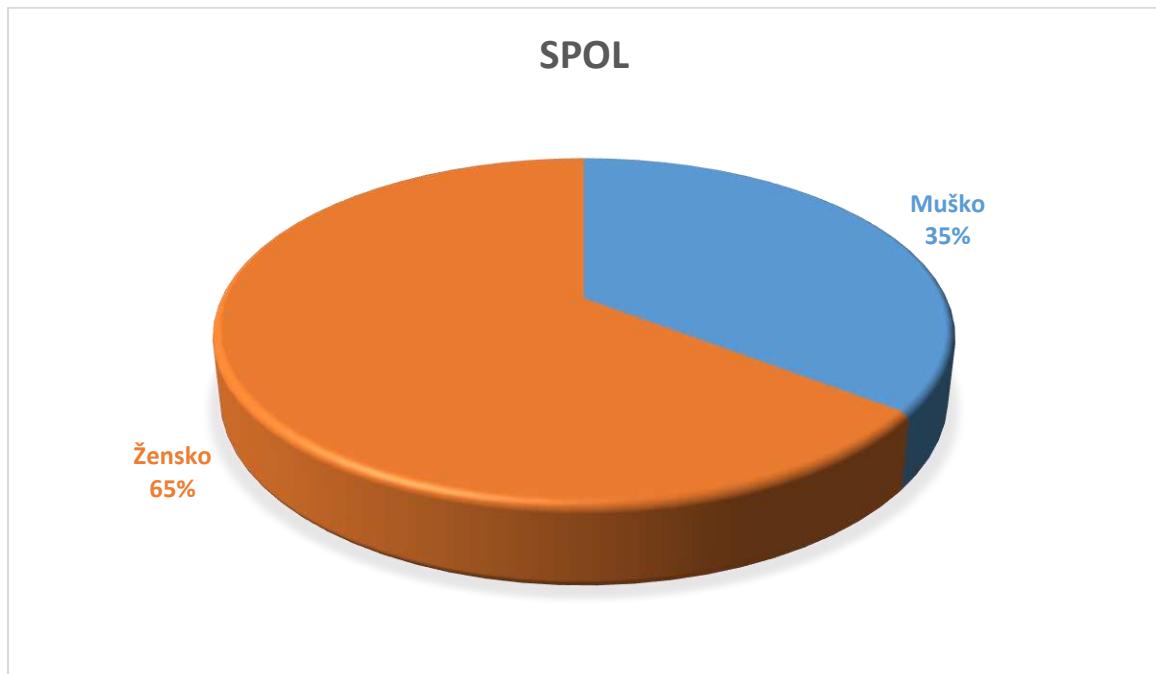
Drugih bliskih organizacija

Takođe, važno je napomenuti da je uzorak reprezentativan, a broj ispitanika vršen je metodom slučajnog uzorka, na broju od 31 ispitanih osoba. Ovom anketom probali smo oslikati faktičko stanje i dati opšti presjek situacije po pitanju teme kojom se bavimo, bez ikakve pristrasnosti, pa se iz ovog istraživanja daju zaključiti i izvesti druge spoznaje o ukupnom stanju, eventualnim rizicima i drugim izazovima u području kojim se bavimo.

Anketna pitanja za odabrane ispitanike

Table 1. Prikaz dobivenih podataka po pitanju spola ispitanika.

Rb.	Spol ?	Odgovori
1.	Muško	11
2.	Žensko	20
	Ukupno	31

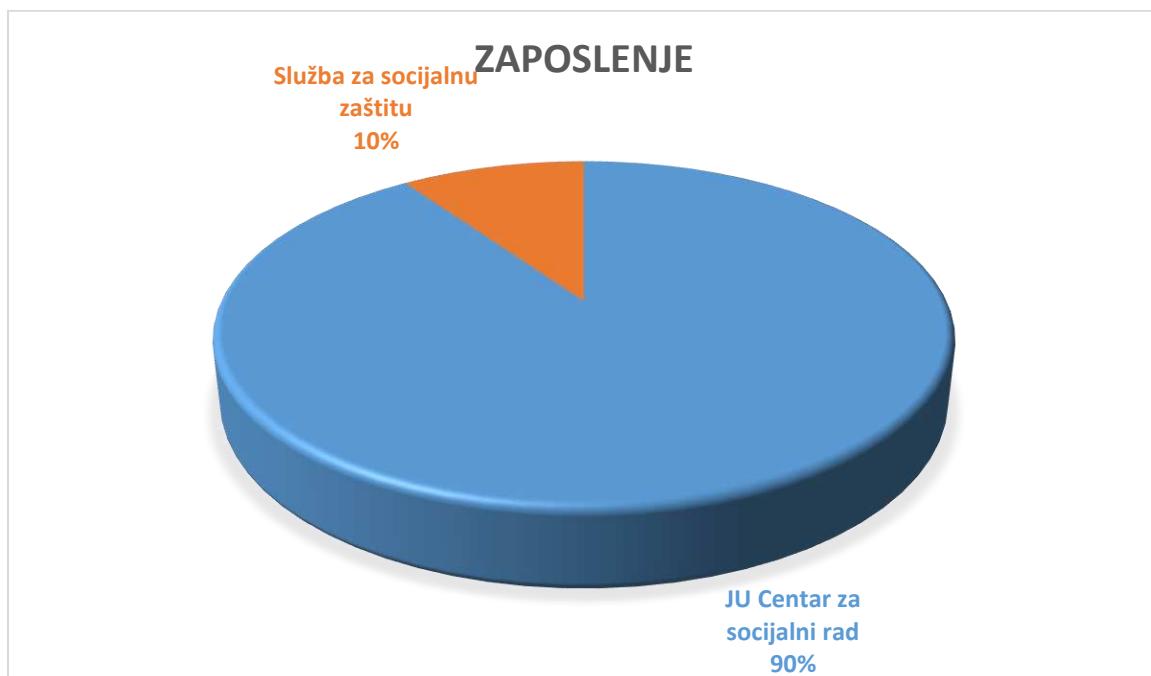

Grafikon 1. Spol ispitanika u procentima

Kako vidimo iz analize dobivenih rezultata većina ispitanika su pripadnice ženskog pola, pa samim tim zaključujemo da su ujedno i u uzorku koji smo odabrali za istraživanje (zaposlenici u institucijama socijalne zaštite) uposlenice više zastupljene. Cilj nam je bio kako smo ranije istakli da strateško istraživanje bude bazirano na akademskim građanima, što daje jedan poseban ton samom istraživanju i spoznajama koje iz toga dobivamo.

Tabela 2. Prikaz dobivenih podataka po pitanju mesta zaposlenja ispitanika.

Rb.	Zaposlenje?	Odgovori
1.	JU Centar za socijalni rad	28
2.	Služba za socijalnu zaštitu	3
3.	Kantonalni Centar za socijalni rad	0
4.	Uposleni akademski radnici i istraživači	0
5.	NVO sektor	0
	Ukupno	31

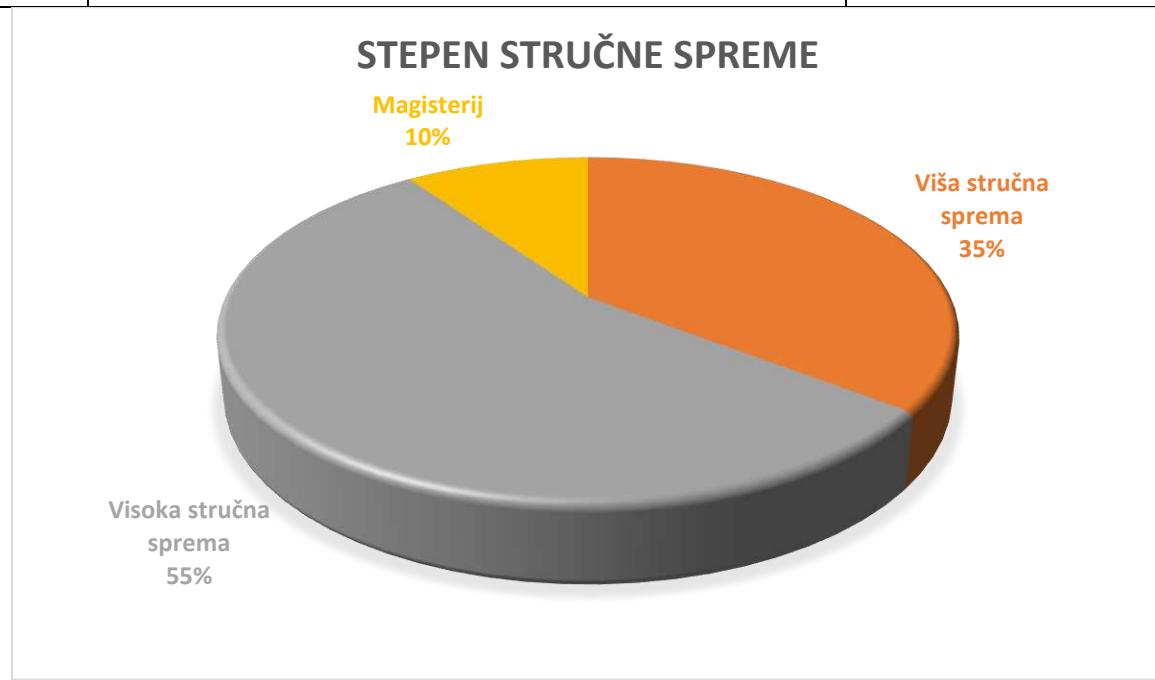

Grafikon 2. Zaposlenje ispitanika u procentima.

Uvidom u rezultate predstavljene u tabeli 2. i na grafikonu 2. možemo uočiti da je većina ispitanih zaposlena u JU Centrima za socijalni rad (90% ispitanih) i Službama socijalne zaštite (10% ispitanih).

Tabela 3. Prikaz dobivenih podataka po pitanju stepena stručne spreme.

Rb.	Stepen stručne spreme ?	Odgovori
1.	Srednja stručna spremma	0
2.	Viša stručna spremma	11
3.	Visoka stručna spremma	17
4.	Magisterij	3
5.	Doktorat	0
6.	Nešto drugo	0
	Ukupno	31

Grafikon 3. Stepen stručne spreme ispitanika u procentima.

Uvidom u rezultate predstavljene u tabeli 3. i na grafikonu 3. možemo uočiti da je podatak o nivou obrazovanja pozitivan i ukazuje na sveprisutan trend da se u svim centrima za socijalni rad na području SBK upošljavaju osobe sa visokom stručnom spremom.

Naime 70% zaposlenika imaju završen Fakultet, što je ekvivalent visoke stručne spreme, 35 % zaposlenika imaju višu stručnu spremu te 10% magistara. Ova varijabla nam je vrlo bitna, kako bi mogli statističkim analizama utvrditi povezanost i korelaciju sa upoznatošću ispitanika sa temom kojom se bavimo.

Tabela 4. Prikaz dobivenih podataka po pitanju zanimanja ispitanih.

Rb.	Zanimanje?	Odgovori
1.	Pravnik	2
2.	Sociolog	2
3.	Politolog	1
4.	Socijalni radnik	23
5.	Defektolog	0
6.	Pedagog	1
7.	Nešto drugo	2
	Ukupno	31

Grafikon 4. Zanimanje ispitanih u procentima

Uvidom u rezultate predstavljene u tabeli 4. i na grafikonu 4. po pitanju zanimanja ispitanih došli smo do podataka: pravnik 2. (7%), sociolog 2. (7%), politolog 1. (3%), socijalni radnik 23. (74%), pedagog 1. (3%), nešto drugo 2. (6%).

Tabela 5. U toku svog radnog angažmana da li se često susrećete sa slučajevima maloljetničke delinkvencije sa djecom iz rizičnih porodica?

Rb.	U toku svog radnog angažmana da li se često susrećete sa slučajevima maloljetničke delinkvencije sa djecom iz rizičnih porodica?	Odgovori
1.	Da, skoro svakodnevno	13
2.	Često imamo takve sličajeve	9
3.	Ni često ni rijetko - ponekad	6
4.	Vrlo rijetko	3
5.	Skoro nikad nemamo slučajeva maloljetničke delinkvencije	1
	Ukupno	31

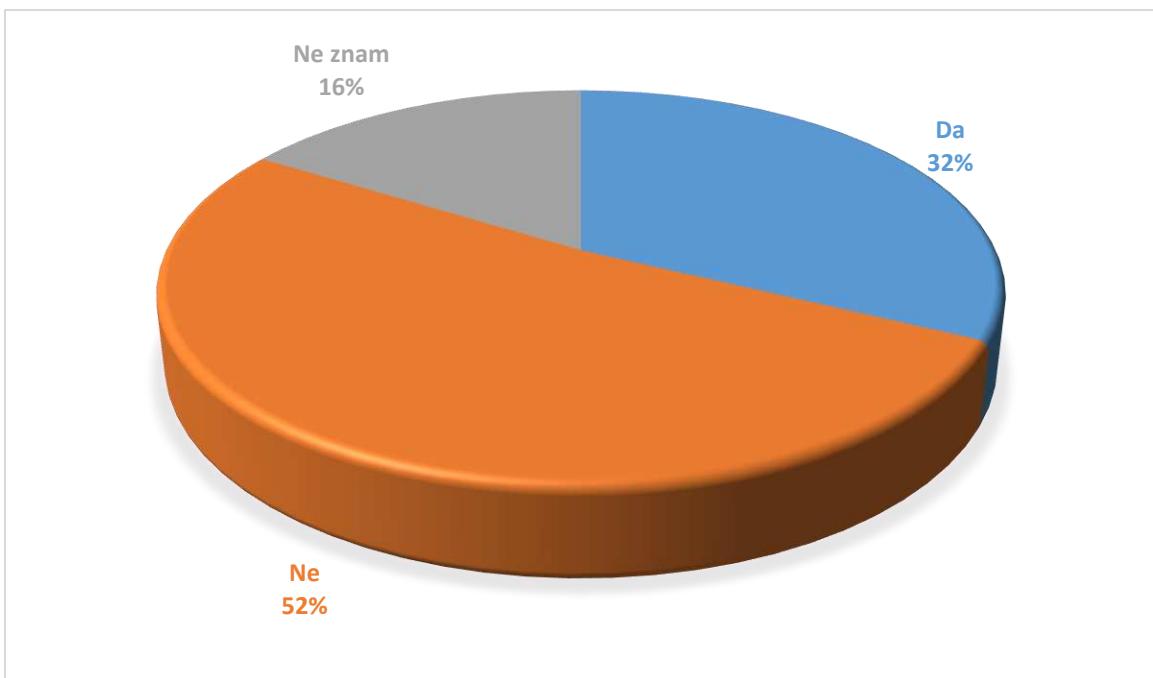
Grafikon 5. U toku svog radnog angažmana da li se često susrećete sa slučajevima maloljetničke delinkvencije sa djecom iz rizičnih porodica?

Uvidom u rezultate predstavljene u tabeli 5. i na grafikonu 5. Na pitanje, u toku svog radnog angažmana da li se često susrećete sa slučajevima maloljetničke delinkvencije sa djecom iz rizičnih porodica na ponuđena pitanja: Da, skoro svakodnevno (41%) se izjasnilo, Često imamo takve slučajeve (28%) izjasnilo, Ni često ni rijetko - ponekad (19%) se izjasnilo, Vrlo rijetko (9%) se izjasnilo, Skoro nikad nemamo slučajeva maloljetničke delinkvencije (3%) se izjasnilo.

Vrlo interesantan podatak koji smo dobili tokom istraživanja jeste i onaj koji govori o samoj učestalosti pojave maloljetničke delinkvencije iz rizičnih porodica.

Tabela 6. Da li su po Vašem mišljenju djeca sa delinkventnim ponašanjem tretirana na adekvatan način?

Rb.	Da li su po Vašem mišljenju djeca sa delinkventnim ponašanjem tretirana na adekvatan način?	Odgovori
1.	Da	10
2.	Ne	16
3.	Ne znam	5
	Ukupno	31

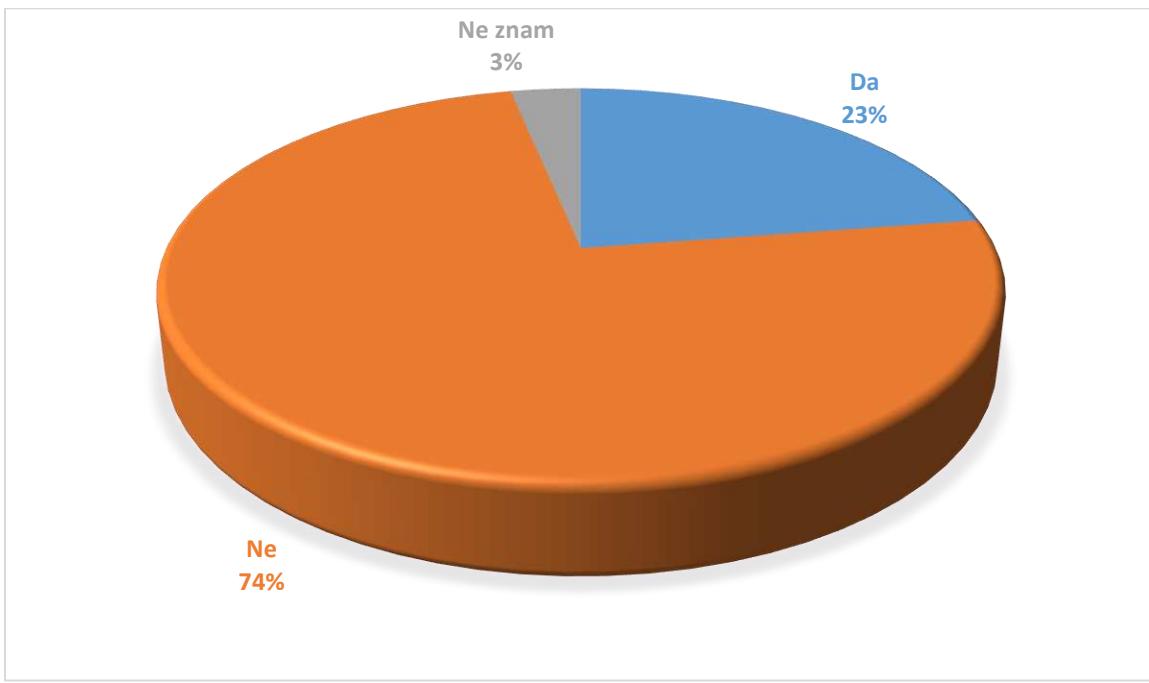

Grafikon 6. Da li su po Vašem mišljenju djeca sa delinkventnim ponašanjem tretirana na adekvatan način?

Uvidom u rezultate predstavljene u tabeli 6. i na grafikonu 6., na pitanje da li su po Vašem mišljenju djeca sa delinkventnim ponašanjem tretirana na adekvatan način. Ovako se izjasnilo DA (31% ispitanika), sa NE (52%), NE ZNAM (16%).

Tabela 7. Da li služba u kojoj radite ima kvalitetan sistem za prevenciju maloljetničke delinkvencije?

Rb.	Da li služba u kojoj radite ima kvalitetan sistem za prevenciju maloljetničke delinkvencije?	Odgovori
1.	Da	7
2.	Ne	23
3.	Ne znam	1
	Ukupno	31

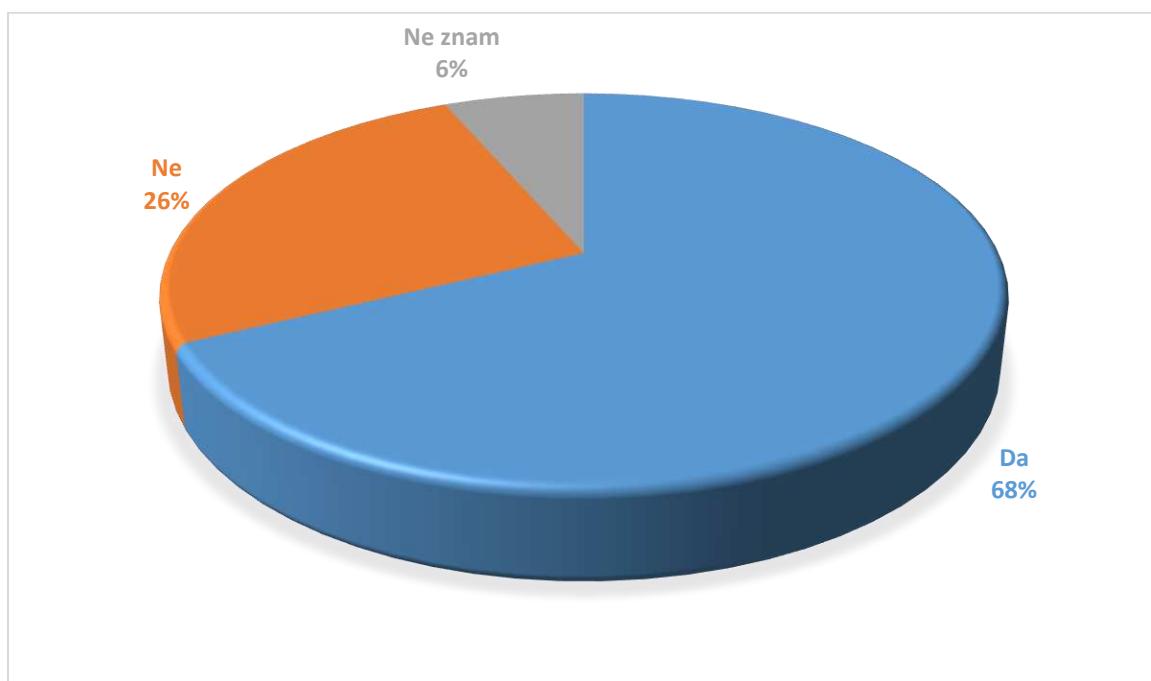

Grafikon 7. Da li služba u kojoj radite ima kvalitetan sistem za prevenciju maloljetničke delinkvencije?

Na ovo pitanje uvidom u rezultate predstavljene u tabeli 7. i na grafikonu 7, Samo 23% ispitanika smatra da imaju i postoje kvalitetni sistemi za prevenciju maloljetničke delinkvencije, 74% ispitanika smatra da ne postoje kvalitetni sistemi za prevenciju, te 3% se izjasnilo sa ne znam.

Tabela 8. Da li je maloljetnička delinkvencija povezana povezana sa nizom faktora vezanih za porodicu kao što su siromaštvo, loši uvjeti stanovanja, nisko obrazovanje članova porodice i disfunkcionalne porodice?

Rb.	Da li je maloljetnička delinkvencija povezana povezana sa nizom faktora vezanih za porodicu kao što su siromaštvo, loši uvjeti stanovanja, nisko obrazovanje članova porodice i disfunkcionalne porodice?	Odgovori
1.	Da	21
2.	Ne	8
3.	Ne znam	2
	Ukupno	31

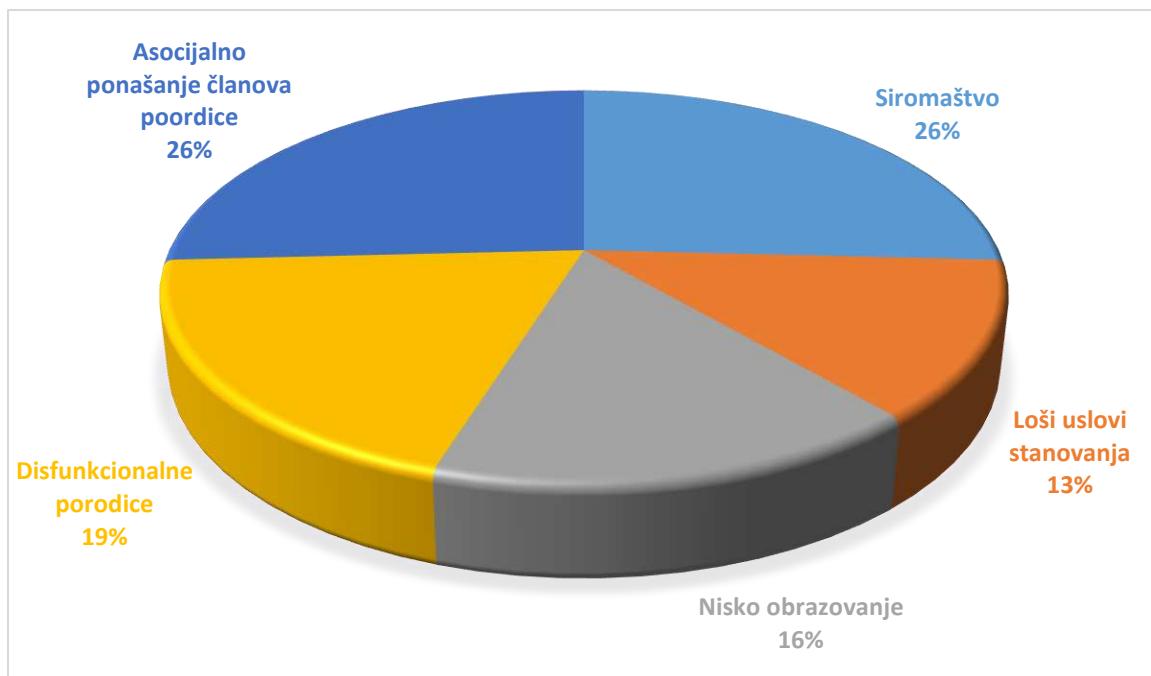

Grafikon 8. Da li je maloljetnička delinkvencija povezana povezana sa nizom faktora vezanih za porodicu kao što su siromaštvo, loši uvjeti stanovanja, nisko obrazovanje članova porodice i disfunkcionalne porodice?

Uvidom u tabelu 8. i grafikon 8. došli smo do podataka da je maloljetnička delinkvencija povezana povezana sa nizom faktora vezanih za porodicu kao što su siromaštvo, loši uvjeti stanovanja, nisko obrazovanje članova porodice i disfunkcionalne porodice. Na ponuđena pitanja: DA (68%) se izjasnilo, sa NE (26%) se izjasnilo, sa NE ZNAM (6%) se izjasnilo.

Tabela 9. Koji od navedenih problema u porodici u procesu socijalizacije maloljetnika uzrokuje delinkventno ponašanje?

Rb.	Koji od navedenih problema u porodici u procesu socijalizacije maloljetnika uzrokuje delinkventno ponašanje?	Odgovori
1.	Siromaštvo	8
2.	Loši uslovi stanovanja	4
3.	Nisko obrazovanje	5
4.	Disfunkcionalne porodice	6
5.	Asocijalno ponašanje članova porodice	8
	Ukupno	31

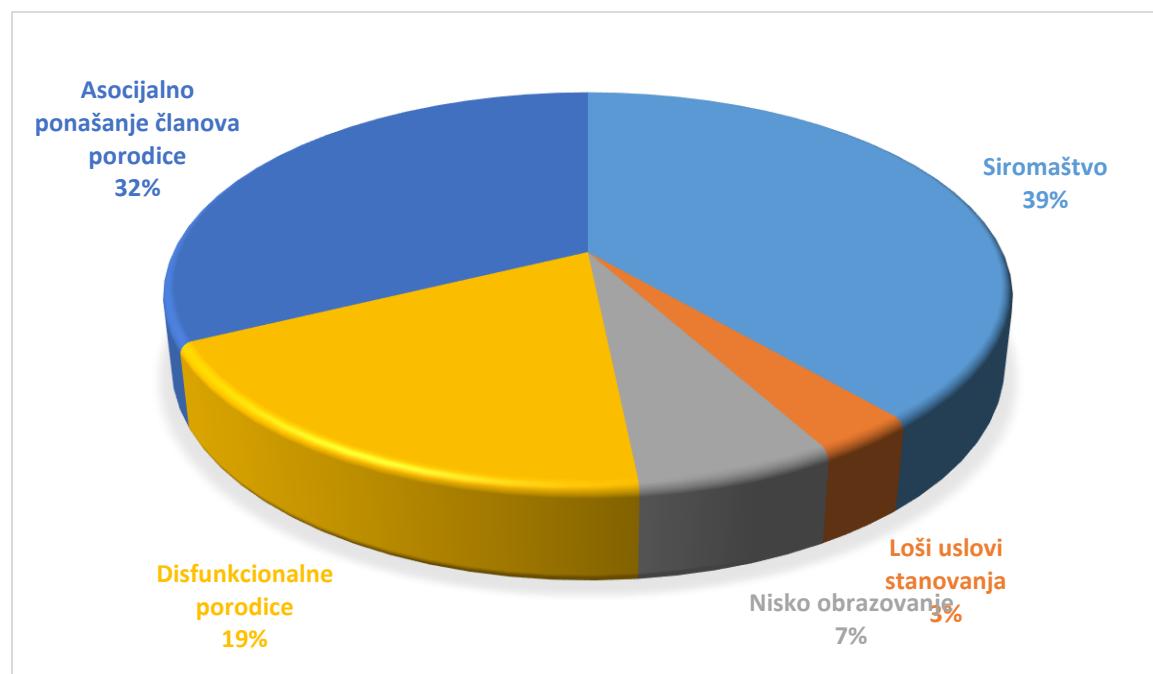

Grafikon 9. Koji od navedenih problema u porodici u procesu socijalizacije maloljetnika uzrokuje delinkventno ponašanje?

Uvidom u rezultate predstavljene u tabeli 9. i na grafikonu 9. možemo vidjeti da na porodične prilike i druge agense u procesu socijalizacije maloljetnika najnepovoljnije utiču: siromaštvo (26%), loši uvjeti stanovanja (13%), nisko obrazovanje (mišljenja je 16% ispitanika), disfunkcionalne porodice (19%) i asocijalno ponašanje članova porodice (26%). Iz odgovora je vidljivo da su mišljenja ispitanika po ovom pitanju podijeljena i da svi navedeni socijalni problemi nepovoljno utiču na porodicu i druge agense socijalizacije u procesu socijalizacije maloljetnika, a da naj jači uticaj imaju siromaštvo i asocijalno ponašanje članova porodice.

Tabela 10. Najčešći problem u porodici koji uzrokuje delinkventno ponašanje maloljetnika?

Rb.	Najčešći problem u porodici koji uzrokuje delinkventno ponašanje maloljetnika?	Odgovori
1.	Siromaštvo	12
2.	Loši uslovi stanovanja	1
3.	Nisko obrazovanje	2
4.	Disfunkcionalne porodice	6
5.	Asocijalno ponašanje članova porodice	10
	Ukupno	31

Grafikon 10. Najčešći problem u porodici koji uzrokuje delinkventno ponašanje maloljetnika?

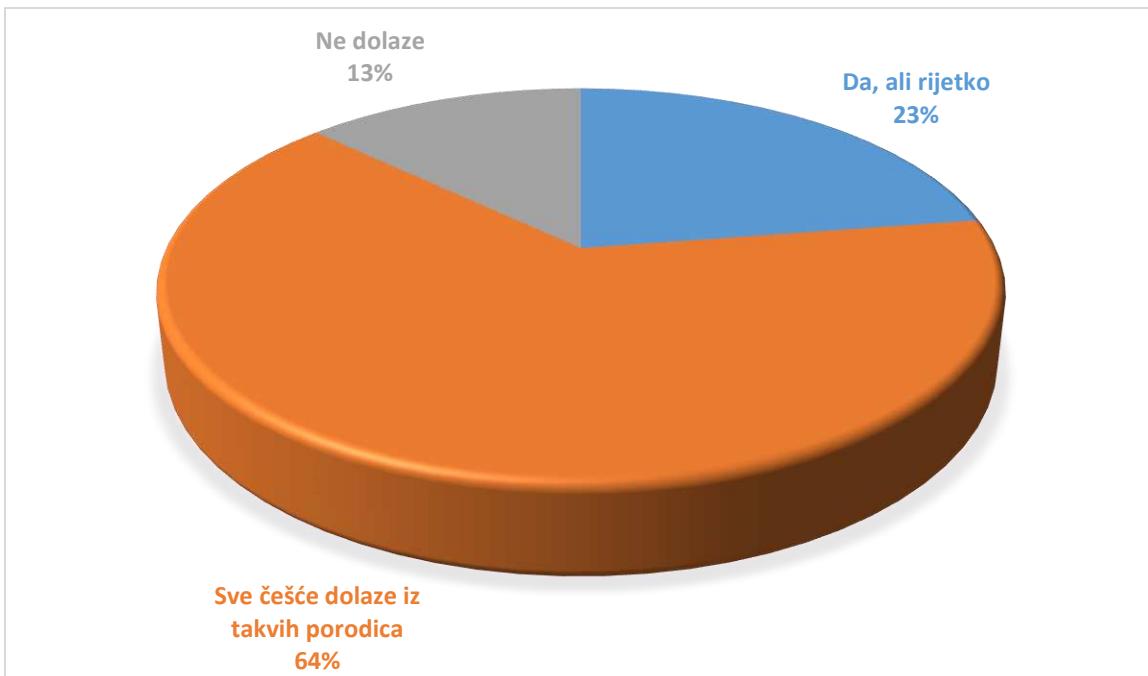
Uvidom u rezultate predstavljene u tabeli 10. i na grafikonu 10., među najčešći problem u porodici koji uzrokuje delinkventno ponašanje maloljetnika izjasnilo se: siromaštvo (39%),

loši uslovi stanovanja (3%), nisko obrazovanje (7%), disfunkcionalne porodice (19%) i asocijalno ponašanje članova porodice (32%).

Iz odgovora je vidljivo da su mišljenja ispitanika po ovom pitanju podijeljena i da svi navedeni problemi nepovoljno utiču.

Tabela 11. Koliko se siromaštvo u porodici pojavljuje kao rizični faktor koji uzrokuje pojavu delinkventnog ponašanja maloljetnika?

Rb.	Koliko se siromaštvo u porodici pojavljuje kao rizični faktor koji uzrokuje pojavu delinkventnog ponašanja maloljetnika?	Odgovori
1.	Da, ali rijetko	7
2.	Sve češće dolaze iz takvih porodica	20
3.	Ne dolaze	4
	Ukupno	31

Grafikon 11. Koliko se siromaštvo u porodici pojavljuje kao rizični faktor koji uzrokuje pojavu delinkventnog ponašanja maloljetnika?

Uvidom u rezultate predstavljene u tabeli 11. i na grafikonu 11., na pitanje Koliko se siromaštvo u porodici pojavljuje kao rizični faktor koji uzrokuje pojavu delinkventnog ponašanja maloljetnika izjasnilo se: Da, ali rijetko (23%), Sve češće dolaze iz takvih porodica (64%), Ne dolaze iz takvih porodica (13%).

Iz odgovora je vidljivo da su mišljenja ispitanika da je siromaštvo u porodici rizični faktor koji uzrokuje pojavu maloljetničke delionkvenije.

Tabela 12. Da li maloljetnik postaje delinkvent zato što je u porodici u kontaktu s kriminalnim obrascima ponašanja u nižoj dobi?

Rb.	Da li maloljetnik postaje delinkvent zato što je u porodici u kontaktu s kriminalnim obrascima ponašanja u nižoj dobi?	Odgovori
1.	Da, ali rijetko	5
2.	Sve češće dolaze iz takvih porodica	24
3.	Ne dolaze	2
	Ukupno	31

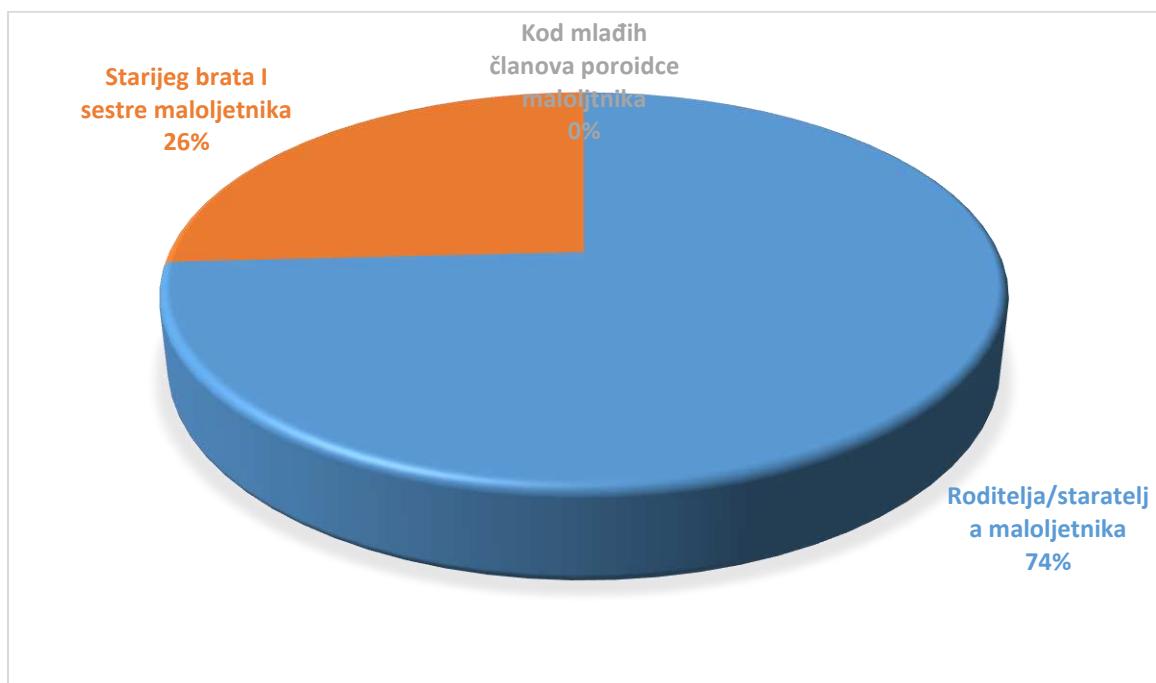
Grafikon 12. Da li maloljetnik postaje delinkvent zato što je u porodici u kontaktu s kriminalnim obrascima ponašanja u nižoj dobi

Analizom rezultata predstavljenih u tabeli 12. i grafikonu 12. na pitanje Da li maloljetnik postaje delinkvent zato što je u porodici u kontaktu s kriminalnim obrascima ponašanja u

nižoj dobi: Da, ali rijetko (16%) se izjasnilo, Sve češće dolaze iz takvih porodica (77%) se izjasnilo, Ne dolaze (7%) se izjasnilo.

Tabela 13. Kod kojeg člana porodice su prisutni oblici asocijalnog ponašanja u porodici maloljetnika?

Rb.	Kod kojeg člana porodice su prisutni oblici asocijalnog ponašanja u porodici maloljetnika?	Odgovori
1.	Roditelja/staratelja maloljetnika	23
2.	Starijeg brata i sestre maloljetnika	8
3.	Kod mlađih članova porodice maloljetnika	0
Ukupno		

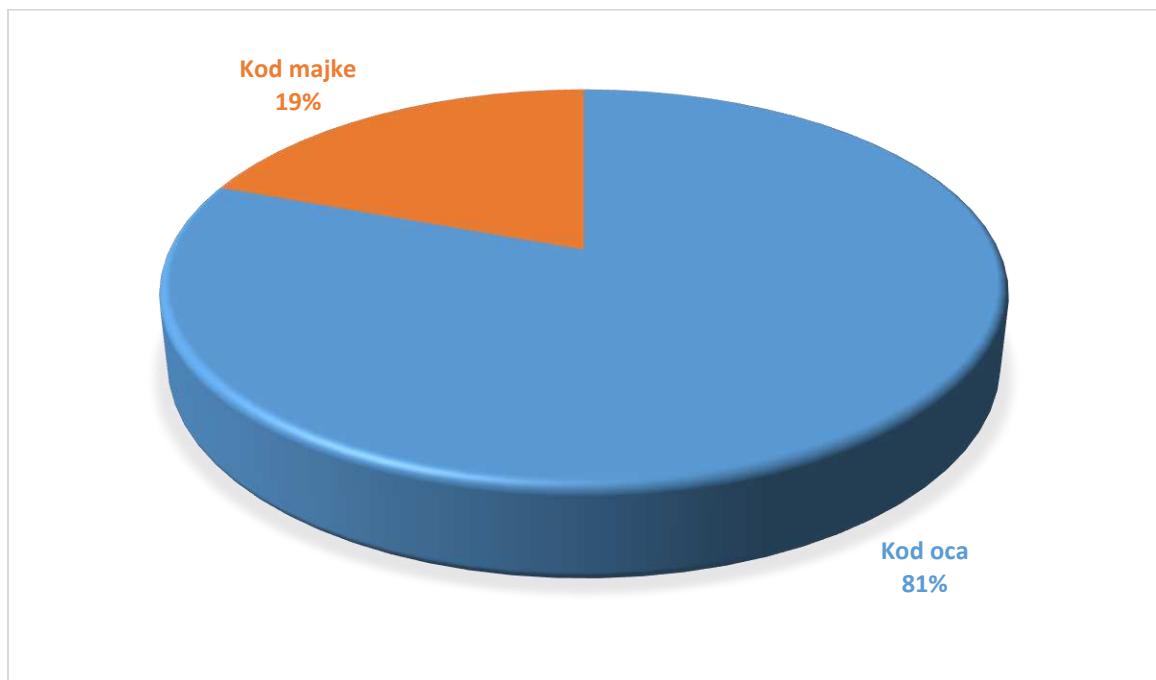

Grafikon 13. Kod kojeg člana porodice su prisutni oblici asocijalnog ponašanja u porodici maloljetnika?

Uvidom u rezultate predstavljene u tabeli 13. i na grafikonu 13., Na pitanje kod kojeg člana porodice su prisutni oblici asocijalnog ponašanja u porodici maloljetnika se izjasnilo: Roditelja/staratelja maloljetnika (74%), starijeg brata i sestre maloljetnika (26%), Kod mlađih članova porodice maloljetnika (0%).

Tabela 14. Kod kojeg roditelja su prisutniji oblici asocijalnog ponašanja u porodici maloljetnih delinkvenata?

Rb.	Kod kojeg roditelja su prisutniji oblici asocijalnog ponašanja u porodici maloljetnih delinkvenata?	Odgovori
1.	Kod oca	25
2.	Kod majke	6
	Ukupno	31

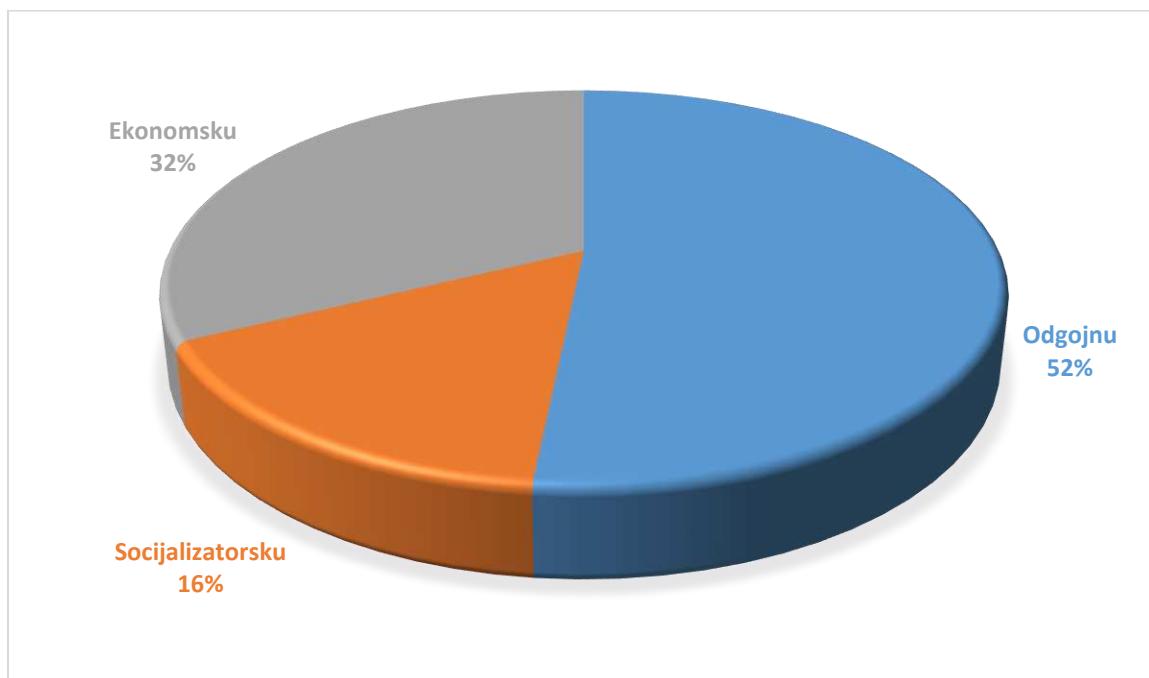

Grafikon 14. Kod kojeg roditelja su prisutniji oblici asocijalnog ponašanja u porodici maloljetnih delinkvenata?

Uvidom u rezultate istraživanja možemo uočiti da su navedeni vidovi asocijalnog ponašanja češće prisutni kod očeva maloljetnih delinkvenata (izjasnilo se 81% ispitanika) nego kod majki (izjasnilo se 19% ispitanika).

Tabela 15. Koju od navedenih funkcija porodica najteže ostvaruje?

Rb.	Koju od navedenih funkcija porodica najteže ostvaruje?	Odgovori
1.	Odgojnu	16
2.	Socijalizatorsku	5
3.	Ekonomsku	10
	Ukupno	31

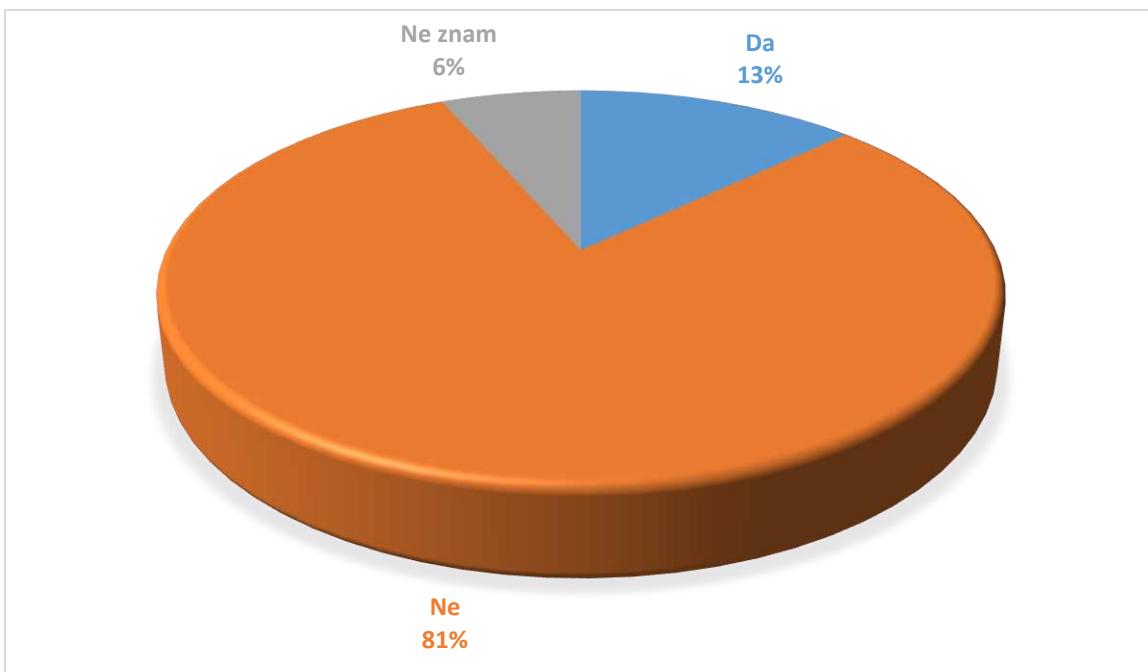

Grafikon 15. Koju od navedenih funkcija porodica najteže ostvaruje?

Uvidom u rezultate predstavljene u tabeli 15. i na grafikonu 15. možemo uočiti da porodica najteže ostvaruje Odgojnu funkciju (o čemu se izjasnilo 52% ispitanika), zatim ekonomsku funkciju (32%), da najteže ostvaruje socijalizatorsku funkciju izjasnilo (16% ispitanika).

Tabela 16. Da li se danas u ostvarivanju odgojne funkcije porodice dovoljno razvijaju vještine i kompetencije maloljetnika koje su važne za njihovu otpornost od rizičnih faktora iz socijalnog okruženja?

Rb.	Da li se danas u ostvarivanju odgojne funkcije porodice dovoljno razvijaju vještine i kompetencije maloljetnika koje su važne za njihovu otpornost od rizičnih faktora iz socijalnog okruženja?	Odgovori
1.	Da	4
2.	Ne	25
3.	Ne znam	2
	Ukupno	31

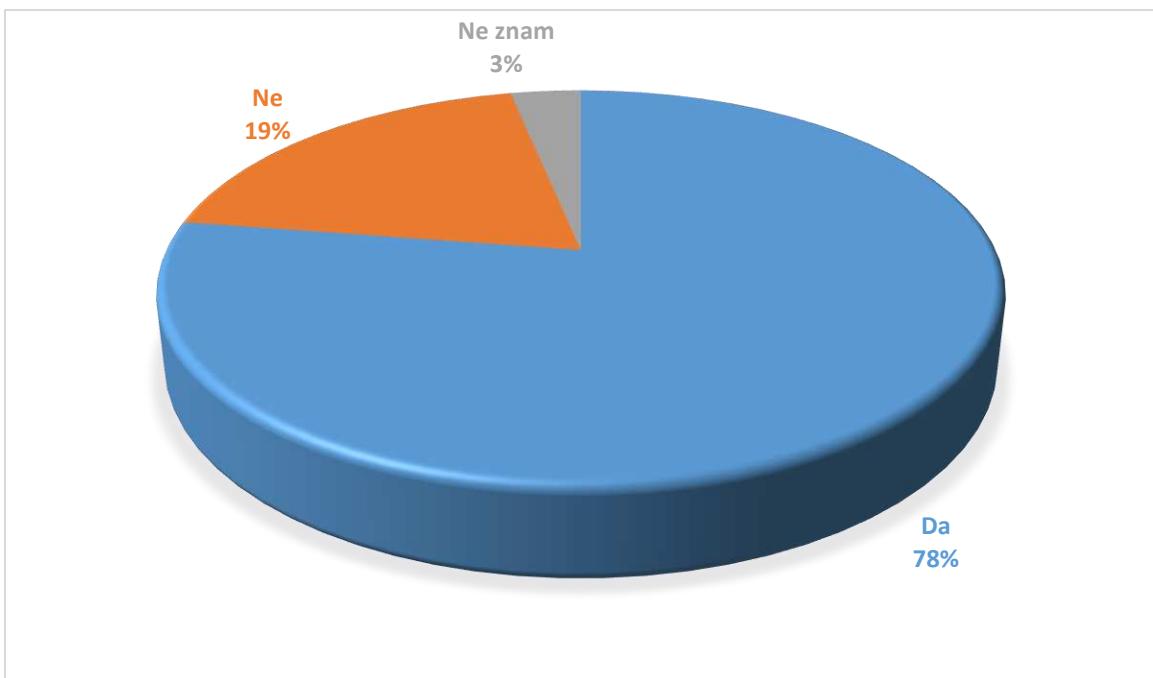

Grafikon 16. Da li se danas u ostvarivanju odgojne funkcije porodice dovoljno razvijaju vještine i kompetencije maloljetnika koje su važne za njihovu otpornost od rizičnih faktora iz socijalnog okruženja?

Uvidom u rezultate predstavljene u tabeli 16. i na grafikonu 16. možemo uočiti da se u ostvarivanju odgojne funkcije porodice ne razvijaju dovoljno vještine i kompetencije maloljetnika koje su vezane za njihovu otpornost na djelovanje rizičnih faktora iz socijalnog okruženja. Ovako se izjasnilo: Da (13%), Ne (81%) i Ne znam (6%).

Tabela 17. Kvalitetne metode odgoja u porodici mogu preduprijediti delinkvenciju, te korigovati ponašanje maloljetnika ka poželjnom?

Rb.	Kvalitetne metode odgoja u porodici mogu preduprijediti delinkvenciju, te korigovati ponašanje maloljetnika ka poželjnom ?	Odgovori
1.	Da	24
2.	Ne	6
3.	Ne znam	1
	Ukupno	

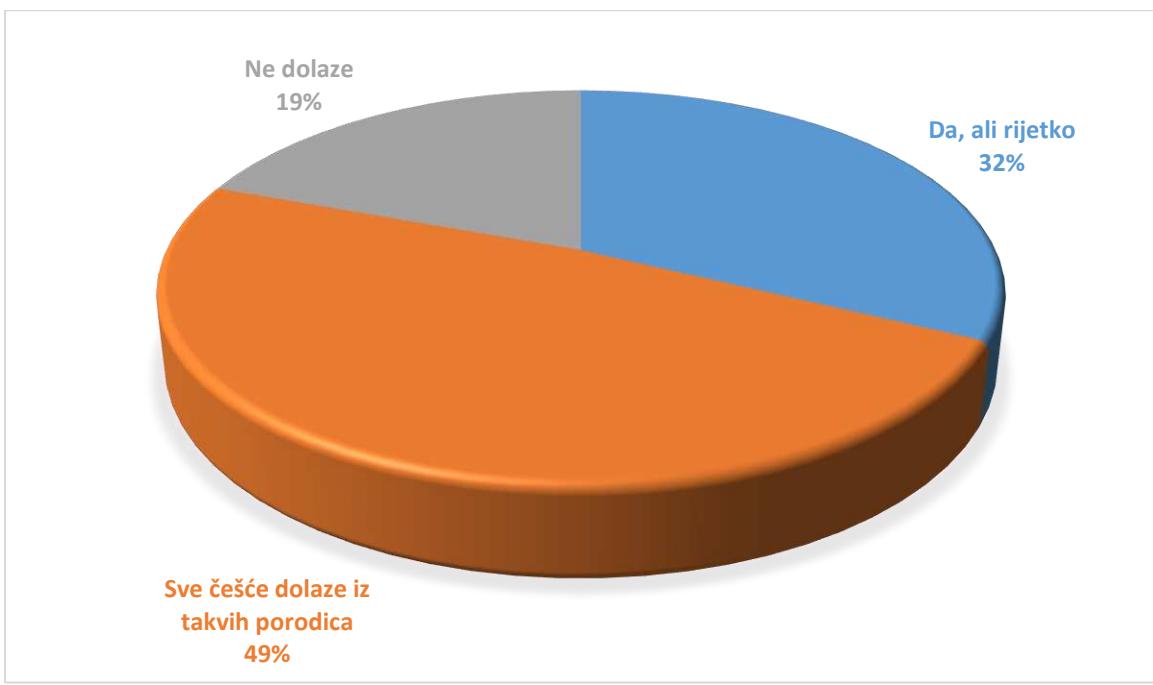

Grafikon 17. Kvalitetne metode odgoja u porodici mogu preduprijediti delinkvenciju, te korigovati ponašanje maloljetnika ka poželjnom?

Uvidom u rezultate predstavljene na tabeli 17. i na grafikonu 17. možemo uočiti da se (78%) izjasnilo da kvalitetne metode odgoja u porodici mogu preduprijediti delinkvenciju, te korigovati ponašanje maloljetnika ka poželjnom, sa Ne (19%) se izjasnilo, Ne znam (3%)

Tabela 18. Da li maloljetni delinkventi dolaze iz porodica u kojima je Centra za socijalni rad zabilježio nasilje u porodici?

Rb.	Da li maloljetni delinkventi dolaze iz porodica u kojima je Centra za socijalni rad zabilježio nasilje u porodici?	Odgovori
1.	Da, ali rijetko	10
2.	Sve češće dolaze iz takvih porodica	15
3.	Ne dolaze	6
	Ukupno	31

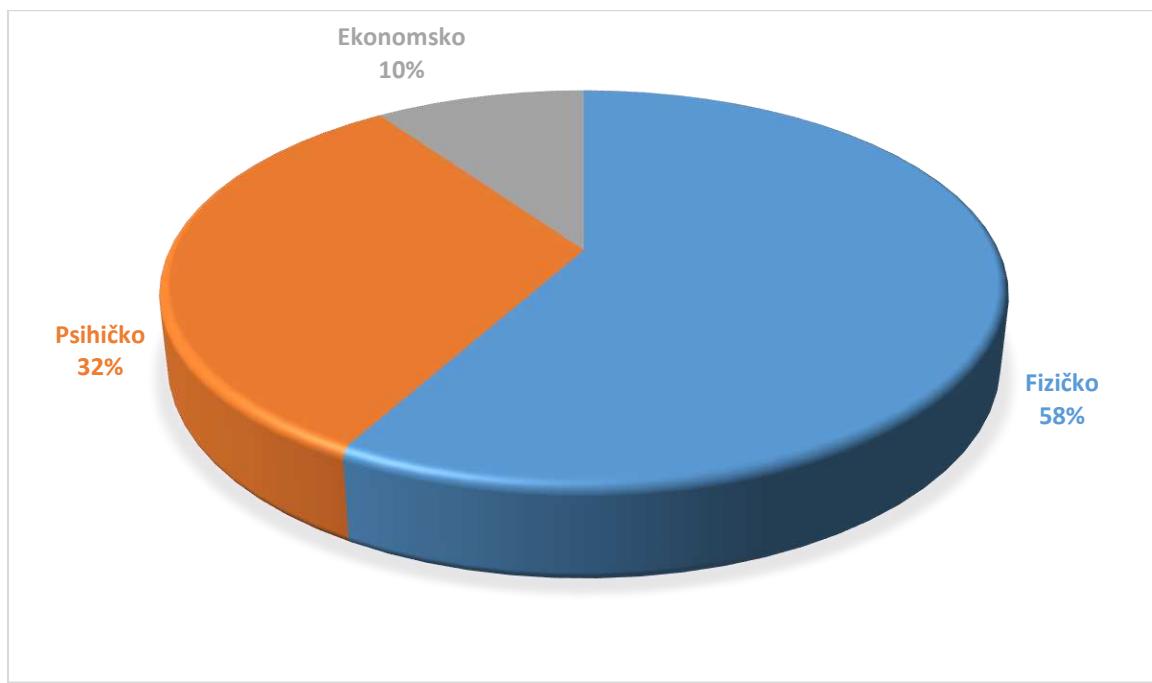
Grafikon 18. Da li maloljetni delinkventi dolaze iz porodica u kojima je Centra za socijalni rad zabilježio nasilje u porodici?

Analizom rezultata istraživanja predstavljenih u tabeli 18. i na grafikonu 18. možemo uočiti da maloljetni delinkventi dolaze iz porodica u kojima je Centar za socijalni rad zabilježio nasilje u porodici. Ovako se izjasnili na pitanje: Da, ali rijetko (32%), Sve češće dolaze iz takvih porodica (49%), Ne dolaze iz takvih porodica (19%).

Tabela 19. Koji su najčešći vidovi nasilja u porodici maloljetnika sa delinkventnim ponašanjem?

Rb.	Koji su najčešći vidovi nasilja u porodici maloljetnika sa delinkventnim ponašanjem?	Odgovori
1.	Fizičko	18

2.	Psihičko	10
3.	Ekonomsko	3
	Ukupno	31

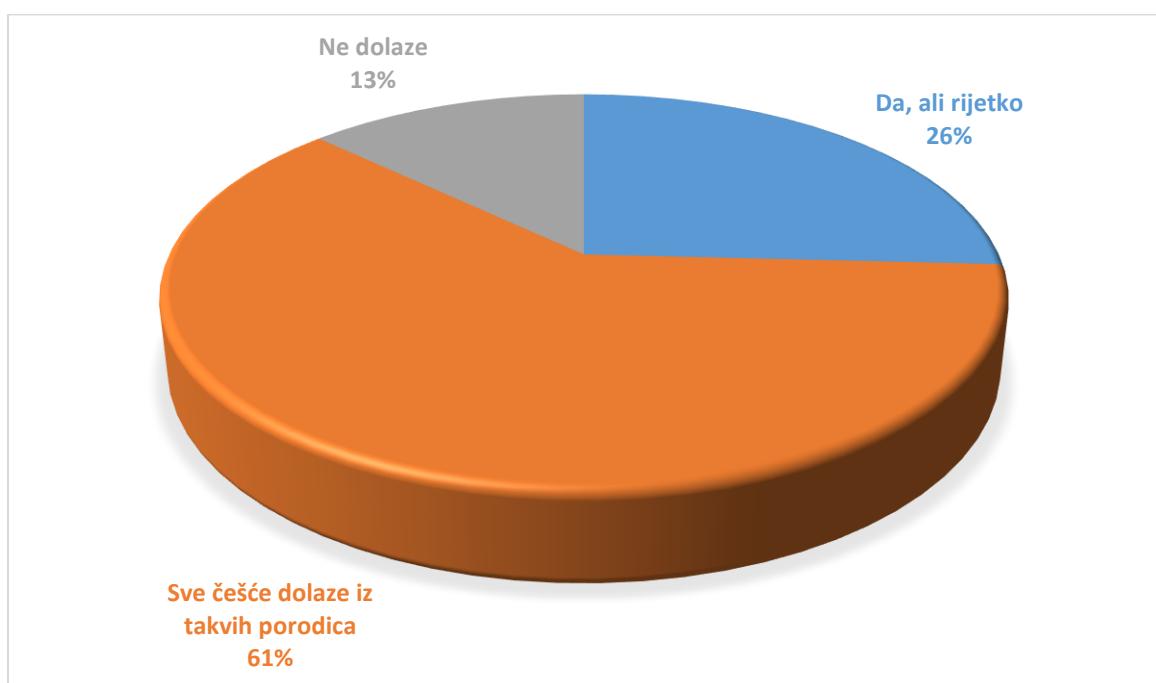
Grafikon 19. Koji su najčešći vidovi nasilja u porodici maloljetnika sa delinkventnim ponašanjem?

Analizom rezultata predstavljenih u tabeli 19. i na grafikonu 19. možemo uočiti da se u porodicama maloljetnika sa delinkventnim ponašanjem najčešće susreće fizičko nasilje (58% ispitanika), psihičko nasilje (32%), dok se (10% ispitanika) izjasnilo da se najčešće susreće ekonomsko nasilje.

Tabela 20. Da li su maloljetnici koji dolaze iz porodica u kojima je zabilježeno nasilje skloniji činjenju djela koja vode u delinkvenciju?

Rb.	Da li su maloljetnici koji dolaze iz porodica u kojima je zabilježeno nasilje skloniji činjenju djela koja vode u	Odgovori

delinkvenciju?		
1.	Da, ali rijetko	8
2.	Sve češće dolaze iz takvih porodica	19
3.	Ne dolaze	4
	Ukupno	31

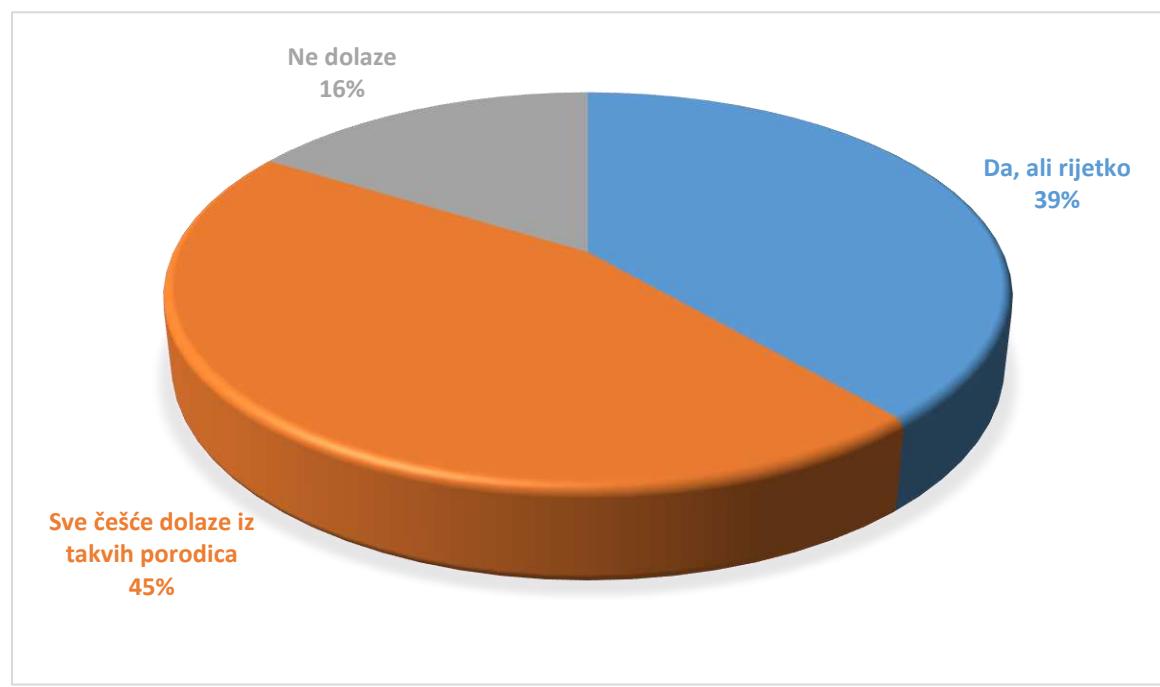

Grafikon 20. Da li su maloljetnici koji dolaze iz porodica u kojima je zabilježeno nasilje skloniji činjenju djela koja vode u delinkvenciju?

Analizom rezultata predstavljenih u tabeli 20. i na grafikonu 20. možemo uočiti da maloljetni delinkventi dolaze iz porodica u kojima je zabilježeno nasilje u porodici. Ovako se izjasnili: Da, ali rijetko (26%), Sve češće dolaze iz takvih porodica (61%), Ne dolaze (13%).

Tabela 21. Koliko se disfunkcionalna porodica pojavljuje kao rizični faktor koji uzrokuje pojavu delinkventnog ponašanja maloljetnika?

Rb.	Koliko se disfunkcionalna porodica pojavljuje kao rizični faktor koji uzrokuje pojavu delinkventnog ponašanja maloljetnika?	Odgovori
1.	Da, ali rijetko	12
2.	Sve češće dolaze iz takvih porodica	14
3.	Ne dolaze	5
	Ukupno	31

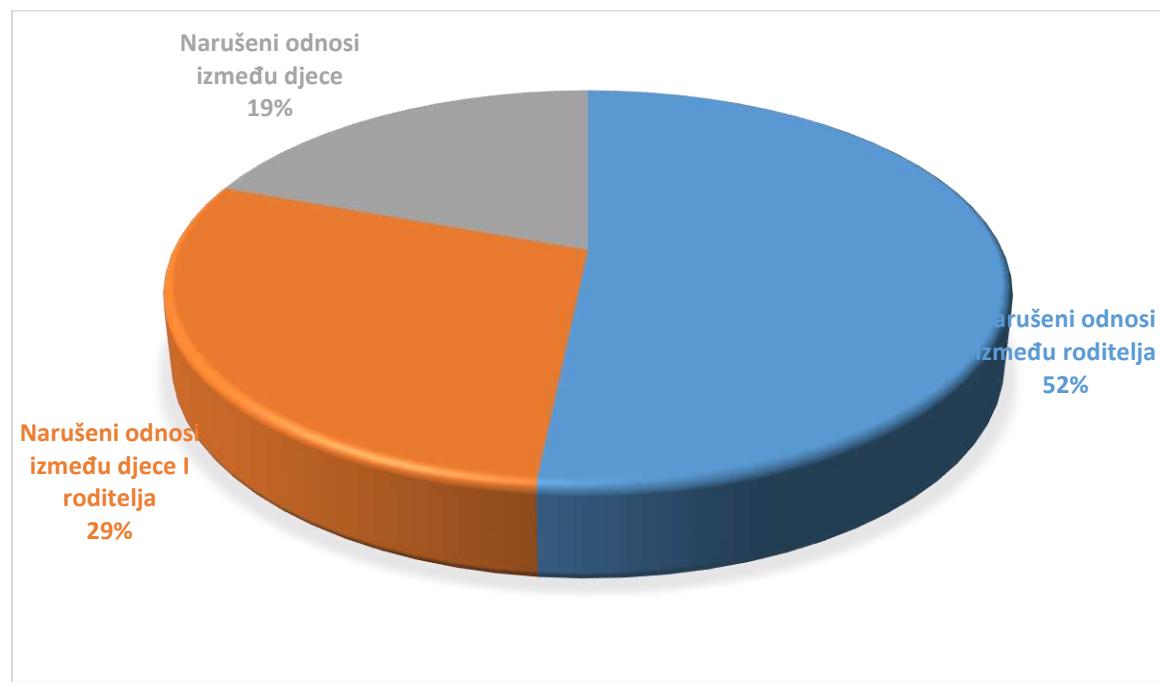
Grafikon 21. Koliko se disfunkcionalna porodica pojavljuje kao rizični faktor koji uzrokuje pojavu delinkventnog ponašanja maloljetnika?

Analizom rezultata predstavljenih u tabeli 21. i na grafikonu 21. možemo vidjeti da se disfunkcionalna porodica pojavljuje kao rizični faktor koji uzrokuje pojavu delinkventnog

ponašanja maloljetnika. Na postavljeno pitanje ispitanici su se izjasnili: Da, ali rijetko (39%), Sve češće dolaze iz takvih porodica (45%), Ne dolaze iz takvih porodica (16%).

Tabela 22. Najčešći utjecaj disfunkcionalnih porodičnih prilika koji uzrokuje delinkventno ponašanje?

Rb.	Najčešći utjecaj disfunkcionalnih porodičnih prilika koji uzrokuje delinkventno ponašanje?	Odgovori
1.	Narušeni odnosi između roditelja	16
2.	Narušeni odnosi između djece i roditelja	9
3.	Narušeni odnosi između djece	6
	Ukupno	31

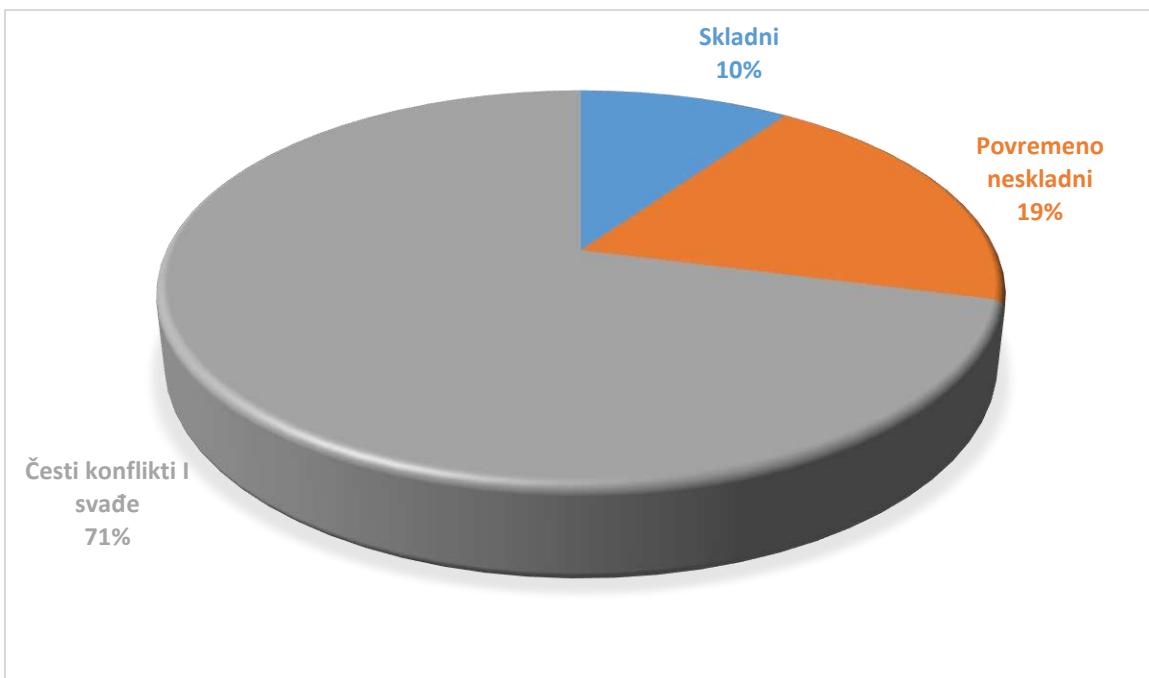

Grafikon 22. Najčešći utjecaj disfunkcionalnih porodičnih prilika koji uzrokuje delinkventno ponašanje?

Uvidom u rezultate vidimo da se (52% ispitanika) izjasnilo da su narušeni odnosi između roditelja, (29% ispitanika) izjasnilo se da su narušeni odnosi između djece i roditelja, (19%) izjasnilo se narušeni odnosi između djece.

Tabela 23. Kakvi su najčešće odnosi između maloljetnika koji su ispoljili delinkventno ponašanje i roditelja u porodici?

Rb.	Kakvi su najčešće odnosi između maloljetnika koji su ispoljili delinkventno ponašanje i roditelja u porodici?	Odgovori
1.	Skladni	3
2.	Povremeno neskladni	6
3.	Česti konflikti i svađe	22
	Ukupno	31

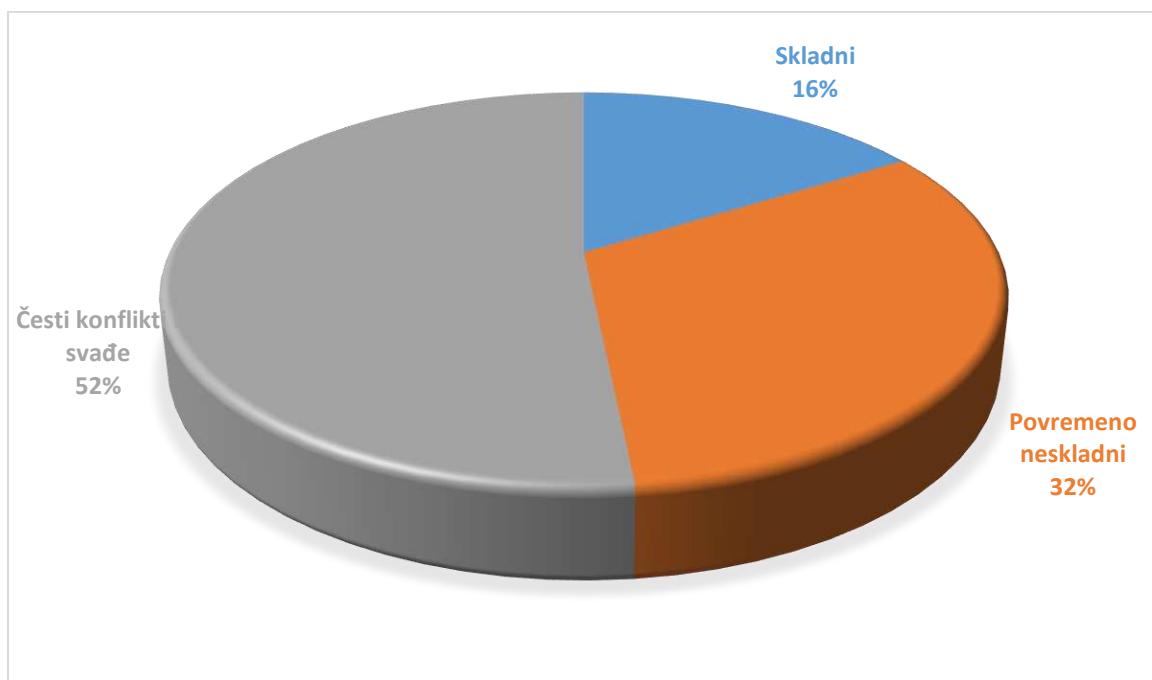
Grafikon 23. Kakvi su najčešće odnosi između maloljetnika koji su ispoljili delinkventno ponašanje i roditelja u porodici?

Uvidom u rezultate vidimo da se (71% ispitanika) izjasnilo da su u odnosima između maloljetnih delinkvenata i njihovih roditelja česti konflikti i svađe, (19% ispitanika) se izjasnilo da su ovi odnosi povremeno neskladni, dok se svega (10% ispitanika) izjasnilo da su odnosi skladni.

Tabela 24. Kakvi su najčešće odnosi između maloljetnika koji su ispoljili delinkventno ponašanje i ostale djece u porodici?

Rb.	Kakvi su najčešće odnosi između maloljetnika koji su ispoljili delinkventno ponašanje i ostale djece u porodici?	Odgovori

1.	Skladni	5
2.	Povremeno neskladni	10
3.	Česti konflikti i svađe	16
	Ukupno	31

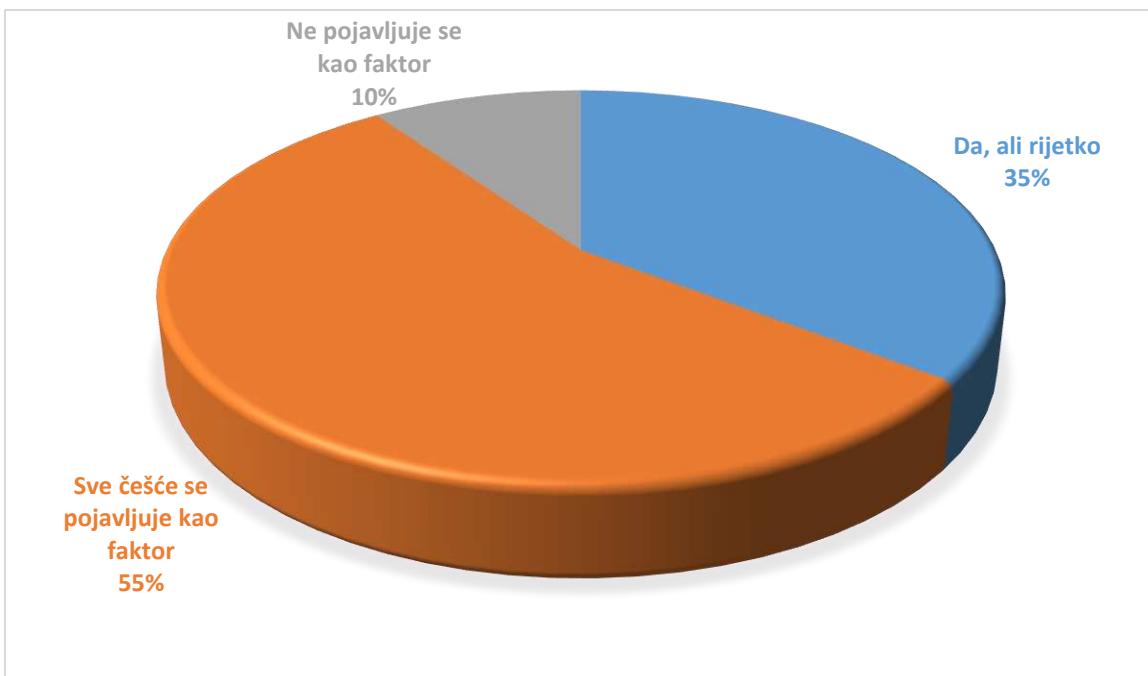

Grafikon 24. Kakvi su najčešće odnosi između maloljetnika koji su ispoljili delinkventno ponašanje i ostale djece u porodici?

Analizom rezultata u tabeli 24. i grafikonu 24. do kojih smo došli istraživanjem, možemo uočiti da je više od polovine ispitanika mišljenja da su odnosi maloljetnih delinkvenata sa braćom i sestrama uporodici često ispunjeni konfliktima i svađama (52% ispitanika), da su povremeno neskladni stav je (32% ispitanika), dok je svega (16% ispitanika) mišljenja da su ovi odnosi u većini skladni.

Tabela 25. Koliko se nisko obrazovanje članova porodice pojavljuje kao faktor koji uzrokuje pojavu delinkventnog ponašanja maloljetnika?

Rb.	Koliko se nisko obrazovanje članova porodice pojavljuje kao faktor koji uzrokuje pojavu delinkventnog ponašanja maloljetnika?	Odgovori
1.	Da, ali rijetko	11
2.	Sve češće se pojavljuje kao faktor	17
3.	Ne pojavljuje se kao faktor	3
Ukupno		

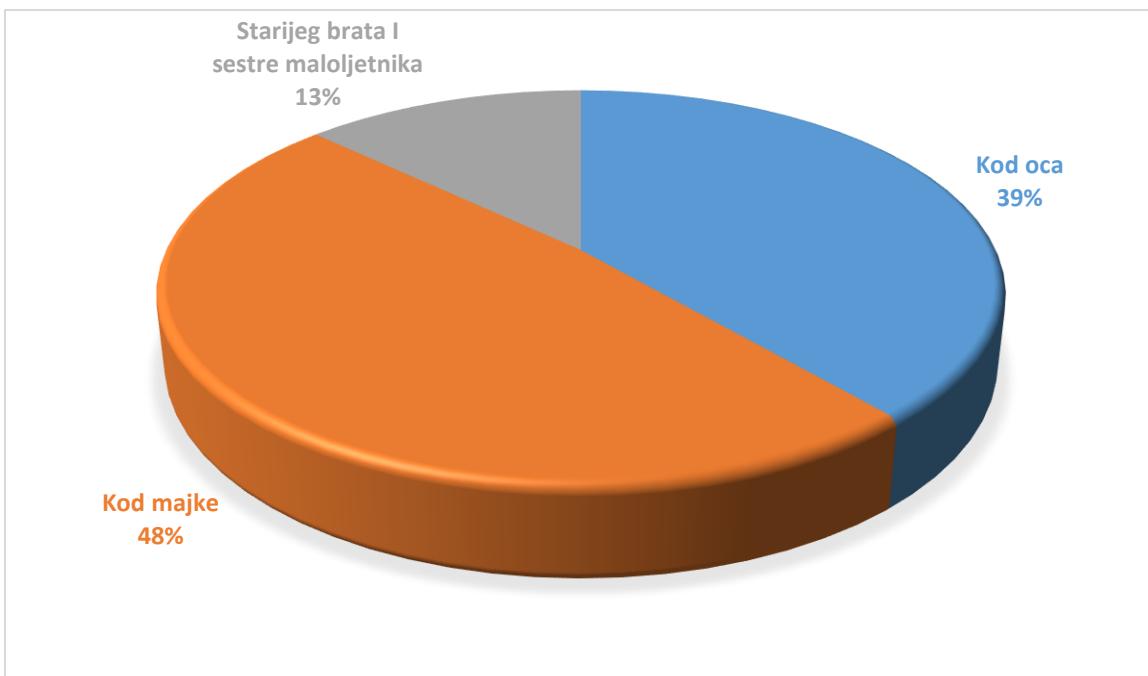

Grafikon 25. Koliko se nisko obrazovanje članova porodice pojavljuje kao faktor koji uzrokuje pojavu delinkventnog ponašanja maloljetnika?

Analizom rezultata u tabeli 25. i grafikonu 25. do kojih smo došli istraživanjem, možemo uočiti da se nisko obrazovanje članova porodice pojavljuje kao faktor koji uzrokuje pojavu delinkventnog ponašanja maloljetnika, (35% ispitanika) Da, ali rijetko, (55% ispitanika) Sve češće se pojavljuje kao faktor, (10% ispitanika) Ne pojavljuje se kao faktor.

Tabela 26. Kod kojeg člana porodice je prisutno nisko obrazovanje u porodici maloljetnika?

Rb.	Kod kojeg člana porodice je prisutno nisko obrazovanje u porodici maloljetnika?	Odgovori
1.	Kod oca	12
2.	Kod majke	15
3.	Starijeg brata i sestre maloljetnika	4
	Ukupno	31

Grafikon 26. Kod kojeg člana porodice je prisutno nisko obrazovanje u porodici maloljetnika?

Analizom rezultata u tabeli 26. i grafikonu 26. do kojih smo došli istraživanjem, možemo uočiti da se nisko obrazovanje u porodici maloljetnika prisutno: Kod oca (39% ispitanika), Kod majke (48% ispitanika), Starijeg brata i sestre maloljetnika (13% ispitanika).

4. ZAKLJUČAK

Na samom kraju bitno je da napomenemo kako smo dokazali sve naše polazne hipoteze. Naime, pored našeg istraživanja, predstavili smo i niz dostupnih podataka u cilju razumijevanja kompletne problematike u društvu koja proizilazi iz delinkvencije kod djece posebno one koja dolaze iz porodica sa visokim rizikom.

Da bi se uspješno zaštitala prava djeteta od velike je važnosti uočiti sve oblike njihovog kršenja i blagovremeno reagovati putem nadležnih institucija. Naime, djeca koja su izložena velikim porodičnim disbalansom sklonija su delinkvenciji, odrastaju sa znatnim poremećajima u ponašanju te emocionalnim problemima.

Kao potpisnica UN Deklaracije o pravima djeteta, Bosna i Hercegovina ima obavezu poštivanja odredbi ove Deklaracije, kao i periodičnog izvještavanja prema Komitetu za prava djeteta, što je prvi put učinjeno u junu 2001. godine. Zaključne primjedbe Komiteta za prava djeteta iz juna 2005. godine skreću pažnju na potrebu djelovanja BiH na daljoj zaštiti prava djeteta, uprkos svim dosadašnjim pomacima države na ovom planu. Između ostalog, Komitet

za prava djeteta je „*zabrinut izvještajima u kojima se navodi da je delikvencija kod djece u rizičnim porodicama veoma raširena*“, te stoga preporučuje Bosni i Hercegovini da „*preduzme sve neophodne mjere u pravcu pune implementacije Članova 28. i 29. Konvencije o pravima djeteta, naročito kada su u pitanju djeca koja pripadaju najugroženijim grupama (tj. manjinske grupe, djeca koja žive u siromaštvu, djeca izbjeglice, romska djeca, djeca sa onesposobljenjem itd)*“³⁰.

U cilju realizacije ovih preporuka, Bosna i Hercegovina je u okviru Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice osnovala Vijeće za djecu, koje redovno priprema i analizira aktivnosti na daljoj zaštiti prava djeteta kroz državne mehanizme i djelovanje organizacija civilnog društva. Kao jedan od najvećih doprinosova Vijeća za djecu u cilju zaštite prava djeteta je usvajanje *Akcionog plana za djecu Bosne i Hercegovine 2002-2010. godine*, te nedavno objavljen *Inicijalni izvještaj o delinkvenciji u Bosni i Hercegovini* kojeg je Vijeće Ministara BiH 2006. godine usvojilo i na taj način otvorilo proces uspostavljanja efikasne zaštite djece putem vladinih institucija i mehanizama³¹. U Izvještaju se, između ostalog, navodi da se mlađi upuštaju u delinkvenciju zbog ranije podložnosti oblikom fizičkog nasilja smatra i nasilje koje se dešava u porodici i na javnim mjestima kad djeca dolaze u fizički kontakt na način da sami započinju ili učestvuju u tučama koje za posljedicu imaju nanošenje povreda, što na kraju uzrokuje da subjekt postane delinkvent sa recidivom. Kada su u pitanju djeca, ovakvi slučajevi su veoma indikativni, jer obavezno uključuju ne samo krivična djela širokog spektra od krađa do vandalizma, već i emocionalno zlostavljanje praćeno zastrašivanjem, vrijedanjem i ponižavanjem³². Pojavni oblici delinkvencije uvjetovani su nizom porodičnih faktora pa i pojavom delinkvencije koji je vid u inkubaciji samo nesavjesnosti od strane porodice, ali i učenika u školama i obrazovnim institucijama su: verbalne prijetnje, tuča, seksualno nasilje, psihološko zlostavljanje, učestvovanje u tuči, lakši oblici udaranja, zavođenje i zastrašivanje druge djece, fizički sukob između učenika i nastavnika, tjelesno i psihološko zlostavljanje druge djece i sl³³. Podaci o vrsti i broju izrečenih mjera prema učenicima govore da su izrečene mjere uglavnom iste naravi i odnose se na snižavanje ocjene

³⁰ Zaključne primjedbe Komiteta za prava djece, sa 1052. sjednice održane 03. 06. 2005. godine

³¹ Izvještaj o maloljetničkoj delinkvenciji djecom u Bosni i Hercegovini je pripremilo Vijeće za djecu Bosne i Hercegovine, a Vijeće ministara Bosne i Hercegovine ga je usvojilo na 112. sjednici 16. 03. 2006. godine.

³² Inicijalni izvještaj o Maloljetničkoj delinkvenciji u Bosni i Hercegovini, Podnaslov: Maloljetnička delinkvencija, str. 35

³³ Inicijalni izvještaj Maloljetničkoj delinkvenciji u Bosni i Hercegovini, Podnaslov: Maloljetnička delinkvencija, str.47

iz vladanja, ukor direktora, ukor nastavničkog vjeća, premještaj u drugu školu, isključenje iz škole, premještaj iz odjeljenja i sl. Sve ovo ukazuje na to da u BiH ne postoje, niti se provode, posebni prijedlog i za rad sa problematičnom djecom koja dolaze iz porodica sa visokim rizikom po djete u smislu gore istražene problematike, niti sa njihovim roditeljima³⁴. Kako nije bilo značajnih aktivnosti na planu zaštite djeteta od skretanja ka delinkventnom ponašanju, Udruženje Vesta u partnerstvu sa drugim organizacijama i uz podršku vladinih institucija, je odlučilo djelovati na ovom planu.

Potvrdu ovih nalaza možemo vidjeti i u godišnjem *Izvještaju o ljudskim pravima Helsinškog komiteta za ljudska prava*, gdje se, između ostalog, naglašava da je „*delinkvencija u koju se upuštaju sve više djeca i mladi problem sa kojim se bosanskohercegovačko društvo ozbiljno suočava*“³⁵. U Izvještaju se navode i kako ih mi možemo identifikovati i varijable za delinkventno ponašanje tj. da djeca trpe nasilje u porodici koje se prenosi u školu, te da je rašireno verbalno zlostavljanje koje često završava fizičkim obračunima i delinkventnim ponašanjem. Helsinški komitet za ljudska prava naglašava da država još nije našla prava rješenja i odgovore na ovu pojavu i postavlja pitanje da li država treba da se bavi posljedicama ili joj je obaveza da pravi prijedloge za prevenciju delinkvencije?!

U osnovi, Komitet za prava djece³⁶ nalaže mjere za obezbjeđenje školske discipline primjerene dječijem ljudskom dostojanstvu koje će djeci omogućiti nesmetano obrazovanje i redovno pohađanje nastave³⁷. Komitet navodi potrebu da Bosna i Hercegovina razvije mjere kojima će se djete pripremiti za odgovoran život u slobodnom društvu, u duhu razumjevanja, mira, tolerancije, jednakosti spolova i prijateljstva³⁸. Važno je pomenuti da će Bosna i Hercegovina morati, u skladu sa procesima integracije u Europsku uniju, osigurati sprovođenje preporuka Komiteta za prava djeteta, i obezbijediti europske standarde zaštite prava djeteta, u skladu sa dokumentima i mehanizmima Europske unije (kao što je Europska konvencija za prevenciju torture, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja). Imajući u vidu navedene potrebe, Vijeće za djecu Bosne i Hercegovine je *Akcionim planom za djecu BiH 2002-2010. godine* predvidjelo određene mjere među kojima je institucionalizacija

³⁴ Inicijalni izvještaj o Maloljetničkoj delinkvenciji djecom u Bosni i Hercegovini, Podnaslov: Maloljetnička delinkvencija str.47

³⁵ Helsinški komitet za ljudska prava: Izvještaj o stanju ljudskih prava u Bosni i Hercegovini u 2006. godini: Dječija prava

³⁶ Komitet za prava djece: Zaključne opservacije: Bosna I Hercegovina: Član 59b.

³⁷ UN Konvencija o pravima djeteta, Član 28

³⁸ UN konvencija o pravima djeteta, Član 29

SOS telefona (jer mnogi slučajevi ugrožavanja djece ostaju neprijavljeni) i otvaranje raznih savjetovališta, aktivniji rad roditeljskih vijeća, informisanje javnosti putem medija, edukaciju djece i nastavnog osoblja i sl.³⁹ No, treba naglasiti da *Akcioni plan za djecu Bosne i Hercegovine* ne sadrži eksplicitno analizu i preporuke za prevenciju i suzbijanje delinkvencije kod djece u nestabilnim i rizičnim porodicama i stoga postoji potreba da se ovom master tezom utiče na njegovu izmjenu i dopunu, i to na način da se u njega inkorporiraju kvalitetne preporuke koje će važiti za cijelu državu.

Prijedlog prevencije za suzbijanje delinkvencije širokog spektra od pojavnih oblika svakog neželenog ponašanja od nasilja među djecom do onog u porodicama ili zanemarivanja, a koji je nastao iz naše master teze zbog gore navedene potrebe će izravno doprinijeti realizaciji preporuke 59b. Komiteta za djecu, odnosno poštivanju Članova 28. i 29. Konvencije o pravima djeteta, a koja se, između ostalog, odnosi na obavezu Bosne i Hercegovine da učini škole dostupnim i sigurnim za svu djecu. U tom cilju, neophodno je usmjeriti se na integriranje Prijedlog a mjera za prevenciju i suzbijanje pojavnih oblika delinkvencije svih oblika među djecom u nastavne planove i prijedlog e osnovnih škola, kao i na obezbjeđivanje funkcionalnog mehanizma za zaštitu djece žrtava nestabilnih porodica i porodica koja pokazuju rizično ponašanje prma djeci širom Bosne i Hercegovine.

Prijedlog mjera za prevenciju i suzbijanje naloljetničke delinkvencije je baziran na iskustvima drugih zemalja, članica Europske unije, odnosno zemalja u regionu. Sastavni dio aktivnosti predviđenih Prijedlog om je edukacija nastavnog osoblja, učenika i drugih interesnih grupa, kao i monitoring provedbe prijedlog a mjera za prevenciju i suzbijanje pojavnih oblika delinkvencije među djecom. Dodatno, Prijedlog će biti promoviran putem lokalnih medija, čime će se podići razumijevanje problema delinkvencije kod djece na viši nivo u široj zajednici. Finalni rezultati implementacije Prijedlog a imaju za cilj efikasno smanjenje pojave delinkvencije i uvođenje stabilnosti u porodicama kroz razna savjetovanja.

³⁹ Akcioni plan za djecu Bosne i Hercegovine 2002-2010, Podnaslov 6: Zloupotreba droga, seksualno iskorištavanje, otmica i trgovina djecom i drugi oblici iskorištavanja, mučenje i lišavanje slobode, maloljetnička delikvencija: str 38.

5. SPISAK LITERATURE

5.1. Knjige

1. Andrilović,V. (1981.) Metode i tehnike istraživanja u psihologiji odgoja i obrazovanja, Društvo psihologa Hrvatske, Zagreb.
1. Anić, Š.-Klaić, N.-Domović, Ž.: Rječnik stranih riječi; Sani-Plus; Zagreb, 1999.
2. Bratanić, Marija: Mikropedagogija – Interakcijsko-komunikacijski aspekt odgoja; ŠK; Zagreb, 1993.
3. Buljubašić, S. (2008) Maloljetnička delinkvencija,DES, Sarajevo.
4. Cohen,H.D./Stern,V./Balaban,N. (1996.) Observing and Recording the Behavior of Young Children, Teachers College Press, Columbia University, New York, London.
5. Došen-Dobud, Anka: Odgoj i obrazovanje u dječjem vrtiću; Pedagoško književni zbor; Zagreb, 2002.
6. Došen-Dobud, Anka: Predškola – Vodič za voditelje i roditelje; Alinea; Zagreb 2001.
7. Gabel,D. (1995.) An Introduction to Action Research, San Francisko, Internet Mužić, V. (1982.) Metodologija pedagoškog istraživanja, Svjetlost, Sarajevo.
8. Getting Smart, Getting Real, Using Research and Evaluation Information to Improve Program and Policies, The Annie E. Casey Foundation, Baltimore.
9. Giddens, A. (2003) Sociologija, Ekonomski fakultet, Beograd.
10. Hansen-Kaufmann:Saifer: Stvaranje učionica u kojima dijete ima centralnu ulogu (3-6 godina); COI Step by Step; Sarajevo

11. Hansen-Kaufmann-Saifer: Obrazovanje i kultura demokracije; COI Step by Step; Sarajevo, 1998.
12. Janković, J., Bašić, J. (ur) (2000) Prevencija poremećaja u ponašanju djece i mlađih u lokalnoj zajednici, Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mlađeži i zaštitu dječeskih poremećajima u ponašanju.
13. Kamenov, Emil: Metodika vaspitno-obrazovnog rada sa predškolskom djecom; Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Beograd
14. McMillan, H. J./ Wergin,J.F. (1998.) Understanding & Evaluating Educational Research, MERRILL, New Jersey.
15. Mitrović, Darinka: Predškolska pedagogija; IGKRO „Svetlost“; Sarajevo, 1980.
16. Mužić, Vladimir: Metodologija istraživanja; Educa; Zagreb, 1999.
17. Newman,J.M.(1999.) Action Research: A Brief Overview Patton,M.Q. (1990.) Qualitative Evaluation and Research Methods, SAGE Publications, Newbury Park, London, New Delhi.
18. Pehar-Zvačko, Lidija: Oduzeto djetinjstvo; Sarajevo, 2000.
19. Peko,A./Vodopija,I.ur. (1998.) Vrjednovanje obrazovanja, Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa, Pedagoški fakultet, Osijek.
20. Petz, Boris: Osnove statističke metode za nematematičare; Naklada Slap; Jastrebarsko, 1997.
21. Reason,P. (1994.) Participation in Human Inquiry, SAGE Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.
22. Saifer-Baumann-Isenberg-Jalongo: Individualizirana nastava u ranom odgoju djece – Priručnik za obuku studenata i edukatora; COI Step by Step; Sarajevo, 2000.
23. Shor,I. (1992.) Empowering Education, Critical Teaching for Social Change, The University of Chicago Press, Chicago, London. (1995.)
24. Singer, M. (1996) Kriminologija, Nakladni zavod Globus, Zagreb
25. Stakić, Đ. (1991) Metodika rada s a maloletnim delinkventima, Dečije novine, Gornji Milanovac.
26. Stevanović, Marko: Predškolska pedagogija 2; R&S; Tuzla, 2001.
27. Šagud, Mirjana: Odgajatelj u dječjoj igri; ŠK Novine; Zagreb, 2002.
28. Vitas, Natalija: Vaspitanje predškolskog djeteta u porodici; Svjetlost; Sarajevo, 1983.
29. Whitehead, J. (1997.) Educational Action Research and You, <http://www.bath.ac.uk/~edsajw>, Toronto.

30. Zgombić, Rudolf: Odgojno-obrazovni rad s djecom u godini prije polaska u školu;
Priručnik za odgajatelje i nastavnike; ŠK; Zagreb, 1982.

31. Koller-Trbović, N. (1994): Povezanost poremećaja u ponašanju predškolske djece i njihovih
32. obiteljskih prilika. Disertacija. Zagreb: Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu.
33. Krstić, Ž. (2014): Činitelji delinkventnog ponašanja. JAHR, 5(10): 323-348. Rijeka: Katedra
34. za društvene i humanističke znanosti u medicini, Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
35. Le Flore, L. (1988): Delinquent Youths and Family. Adolescence, 23(91): 629-643.
36. Krapac, D.(et al.): Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 13(2): 1035-1050. Zagreb:
37. Hrvatsko udruženje za kaznene znanosti i praksu.
38. Mikšaj-Todorović, L., Singer, M. (1989): Delinkvencija mladih. Zagreb: Globus.
39. Previšić, V. (2003): Obitelj kao odgojno-socijalna zajednica. U: Nacionalna obiteljska politika, 191-204. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mlađeži.
40. Rečić, M. (2003): Obitelj i školski uspjeh učenika. Đakovo: Tempo d.o.o..
41. Rosić, V., Zloković, J., (2002): Prilozi obiteljskoj pedagogiji, Rijeka: Graftrade.
42. Mužinić L. (2008): Faktori rizika kod pojave samoozljedivanja djece i mladih. Ljetopis socijalnog rada 15(1): 49-68. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
43. Singer, M. (et al.) (2008): Kriminološke osobitosti maloljetničke delinkvencije: Tijekškolovanja, poremećaji u ponašanju, obiteljske prilike. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
44. Šimić Šašić, S., Klarin, M., Proroković, A. (2011): Socioekonomski prilike obitelji i kvaliteta
45. obiteljske interakcije kao prediktori školskog uspjeha srednjoškolaca u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Makedoniji. Ljetopis socijalnog rada 18 (1): 31-62. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
46. Vidović, D., (2000): Otvaranje savjetovanja.U: Položaj adolescenata u obitelji. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mlađeži, Ministarstvo rada i socijalne skrbi.
47. Zrilić, S. (2007): Analiza školskih izostanaka s obzirom na bračni status roditelja. Magistra
48. Iadertina, 2(1): 31-42. Zadar: Sveučilište u Zadru, Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja.

49. Wilson, N., J., Rolleston, R. (2004). A risk-need profile using four measures for youthoffenders incarcerated in young offender units. Unpublished paper. Wellington, NZ:Department of Corrections.

5.2. Internet izvori

1. http://stari.mup.hr/UserDocsImages/PA/vps/repozitorij/martinjak_odeljan_etioloski_i_fenomenoloski_cimbenici.pdf
2. UNICEF, (2015) Children protection and socialn inclusion, dostupno na: <http://www.unicef.org/>
3. Vijesti ba., (2013) Delinkvencija, dostupno na: <http://www.vijesti.ba/vijesti/bih/171891-Delinkvencija-Psihicko-nasilje-najcesci-oblik-vrsnjackog-nasilja-skolama.html>
4. Vlada FBiH, (2015) Zakoni, dostupno na: <http://fbihvlada.gov.ba/bosanski/zakoni/index.php>
5. Al jazeera, 2015., maloljetnička delinkvencija, dostupno na: <http://balkans.aljazeera.net/tema/maloljetnicka-delikvencija>
6. Kako biti bolji roditelj, (2015) Životna škola, dostupno na:<http://www.zivotna-skola.hr/clanci/bolji-roditelj.html>
7. Psihološko savjetovalište centar, natalija Isailović, dostupno na: <http://www.pscentar.com/vrscaronnja269ko-delinkvencija.html>
8. Zaštitimo djecu od delinkvencije (2015) Delinkvencija i porodične varijable, dostupno na: <http://www.zastitimodjecuoddelinkvencije.org/latn/?page=19>
9. Konvencija dostupna na: http://www.unicef.org/bih/ba/overview_15931.html
10. Poliklinika za zaštitu djece, (2016) Porodica, delinkvencija i vršnjačko nasilje, Publikacije, dostupno na: <http://www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/porodica>, delinkvencija-nasilje-medu-djecom-2/

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA

Ime i prezime:

RUSMIR SKOPLJAK

Naslov rada:

**“PORODICA KAO FAKTOR RIZIKA I ZAŠTITE U POJAVI
MALOLJETNIČKE DELINKVENCIJE”**

Vrsta rada:

Završni magistarski rad

Broj stranica:

78

Potvrđujem:

- da sam pročitao/la dokumente koji se odnose na plagijarizam, kako je to definirano Statutom Univerziteta u Sarajevu, Etičkim kodeksom Univerziteta u Sarajevu i pravilima studiranja koja se odnose na I i II ciklus studija, integrirani studijski program I i II ciklusa i III ciklus studija na Univerzitetu u Sarajevu, kao i uputama o plagijarizmu navedenim na web stranici Univerziteta u Sarajevu;
- da sam svjestan/na univerzitetskih disciplinskih pravila koja se tiču plagijarizma;
- da je rad koji predajem potpuno moj, samostalni rad, osim u dijelovima gdje je to naznačeno;
- da rad nije predat, u cjelini ili djelimično, za stjecanje zvanja na Univerzitetu u Sarajevu ili nekoj drugoj visokoškolskoj ustanovi;
- da sam jasno naznačio/la prisustvo citiranog ili parafraziranog materijala i da sam se referirao/la na sve izvore;
- da sam dosljedno naveo/la korištene i citirane izvore ili bibliografiju po nekom od preporučenih stilova citiranja, sa navođenjem potpune reference koja obuhvata potpuni bibliografski opis korištenog i citiranog izvora;
- da sam odgovarajuće naznačio/la svaku pomoć koju sam dobio/la pored pomoći mentora/ice i akademskih tutora/ica.

Mjesto, datum

Potpis